

POMOSPOST

Uitneembaar:
**Poster
Walnoten**
p. 18+19
A3

**2023
Winter**

- › Lekker “vals”
- › Zijn vijgen winterhard?
- › Reisverslag naar Brogdale (V.K.)
- › Havezate Oldengaerde en het leifruit
- › en nog veel meer interessante artikelen ...

Kwartaaluitgave van de Noordelijke Pomologische Vereniging

Van de voorzitter

De winter nadert, wanneer ik dit stukje schrijf, de oogst ligt weer in de voorraadkisten of in de flessen. Op sommige plaatsen hing er helemaal niets aan de bomen. Ik weet niet of het aan de klimaatverandering ligt of aan het toeval, maar ik vind het erg verontrustend.

De gesprekken met de Fruithof over de verdere samenwerking zijn begonnen. Hopelijk zijn deze afgerond voor de Algemene Ledenvergadering volgend jaar april. Op de Internationale Pomologendagen in Roemenië in augustus jl. (waarover een mooi verslag in dit blad staat) is onder meer uitvoerig over het Internationale Pyrusproject (IPP) gesproken. Voor de onderlinge communicatie tussen de deelnemers aan het IPP is een systeem bedacht om internationaal gegevens uit te wisselen. Hopelijk komt de uitwisseling goed op gang, want er is de laatste jaren heel veel informatie over peren gevonden.

De eerste lezing na de zomerstop vond plaats in november in Ruinen. Uw voorzitter sprak er over de geschiedenis van het fruit en de toepassing ervan in het verleden en heden. Na de pauze beantwoordde de vicevoorzitter vragen over praktische zaken of problemen met oude fruitrassen. Ook was er een kleine fruittentoonstelling ingericht met late appelrassen en stooferen en in de pauze werden meegebrachte peren gedetermineerd. De ingebrachte handpeer bleek Nouveau Poiteau te zijn, maar de stoofer werd niet direct herkend en deze wordt nog onderzocht. De inbrengster krijgt bericht als we eruit zijn. Het blijkt maar weer dat het IPP noodzakelijk is om de kennis van peren te vergroten en uit te wisselen.

Waar ik naar op zoek ben, is iemand die de lezingen wil inplannen. De toehoorders vinden zo'n lezing over het algemeen erg interessant en er is ook zoveel te vertellen. Vaak worden de aanwezigen lid op zo'n avond en daar is het bestuur erg blij mee. Alleen krijg ik het niet van de grond. Misschien is er een lezer die er eens over wil praten met me. Schroom niet en bel me. Ook zoeken we iemand die kan filmen of video opnemen. Er is zoveel materiaal en het zou de moeite waard zijn om een film uit te brengen over het historische fruit en de toepassing ervan. De Fruithof kan er in het voorjaar van 2024 een hoofdrol in spelen. Ook zouden we volgend jaar Abelstok kunnen bezoeken met de leden, want dat is toch wel een van de sprekendste projecten geworden.

Ik wens ieder een goed uiteinde en graag tot ziens.

Tammo Katuin, voorzitter

E-mail: voorzitter@npv-pomospost.nl

Tel. 06-306 071 13

Nouveau Poiteau. Foto Marianne van Lienden.

Colofon

Pomospost is een kwartaaluitgave van de Noordelijke Pomologische Vereniging.

Lidmaatschap NPV

U ontvangt de Pomospost bij het lidmaatschap van de NPV. Dit kan op elk moment ingaan.

Het lidmaatschap kost € 31,- per jaar.

Opzeggen van het lidmaatschap dient voor 1 december per e-mail of brief te worden doorgegeven aan de ledenadministratie.

E-mail: Ledenadministratie@npv-pomospost.nl

NPV-bestuur

Voorzitter: Tammo Katuin, Tel.: 06-306 071 13

E-mail: voorzitter@npv-pomospost.nl

Penningmeester en ledenadministratie:

Johann Glazenburg

E-mail: ledenadministratie@npv-pomospost.nl

Tel.: 06-473 573 61

Vice-voorzitter, 2^e secretaris

& Documentatiecentrum:

Marianne van Lienden

E-mail: info@npv-pomospost.nl

Leden:

Margitta Deiman

Richard van Dijk

Mark Turksma

Marien Zeilstra

Nieuw postadres secretariaat (tijdelijk):

Mantingerdijk 7

9436 PN MANTINGE

Contributie en betalingen

IBAN: NL89 INGB 0000 254 692

t.n.v. Noordelijke Pomologische Vereniging

Website: www.npv-pomospost.nl

Webmaster: Bert Koppe

E-mail: beheer@npv-pomospost.nl

Facebook: Bart van Lienden

<https://www.facebook.com/NPVPomologie>

Redactie Pomospost

Eindredactie en tekstcorrectie:

Marianne van Lienden

Redactieleden: Jan Veel, Margitta Deiman

Vormgeving en opmaak: Bert Koppe

Druk: Damen Drukkers

Informatie

Stuur uw vraag naar: info@npv-pomospost.nl of mail of bel met de voorzitter, Tammo Katuin, zie colofon.

Uiterste aanleverdata kopij 2024

Lentenummer: 15 januari

Zomernummer: 15 april

Herfstnummer: 15 juli

Winternummer: 14 oktober

In dit nummer

Het leifruit van havezate
Oldengaerde

10

Verlag van de reis
naar Brogdale

27

Lekker 'vals'

17

Zijn vijgen winterhard?

31

Druiventeelt in het
Westland

23

En verder ...

- 4 NIEUWS
- 6 IN MEMORIAM COR COUVERT
- 7 OP BEZOEK BIJ ONZE ZUIDERBUREN
- 14 STOOFFEREN AANPLANTADVIES
- 15 JUGLANS REGIA EN NOTENTEELT IN OPKOMST
- 16 DE SNOEI VAN LEIFRUIT
- 20 AGENDA
- 21 BEZOEK AAN BOOMGAARD NOORDERWOLD
- 30 ESPALIER, DEEL 1
- 32 BEZOEK AAN DE PICCARDTHOF
- 34 Winterse RECEPTEN

Nieuws & wetenswaardigheden

Open Dag Herenboeren Assen zeer geslaagd

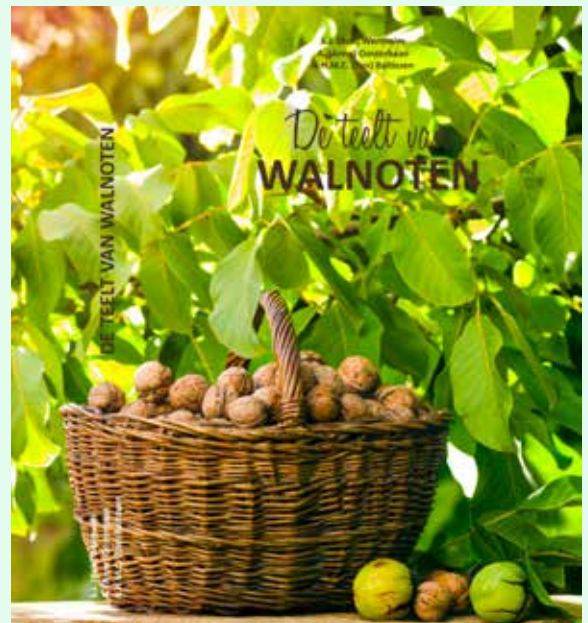

Op 18 september jl. verwelkomde de Hof van Rhee van Herenboeren Assen 520 bezoekers. Langs de route waren informatiestands neergezet waar leden uitleg gaven over het concept van Herenboeren Nederland, een beweging die burgers ondersteunt bij de ontwikkeling van natuurgedreven, kleinschalige boerderijen die op een duurzame manier en natuurinclusief werken (d.w.z. er wordt rekening gehouden met (herstel van) de natuur waardoor insecten, vogels en kleine zoogdieren weer aanwezig zijn). De Hof van Rhee is gestart in november 2020 op 20 hectare grond die van de gemeente Assen wordt gepacht. De leden telen er een groot deel van het verse, onbespoten voedsel voor 250 huishoudens (ca. 500 monden), een gevarieerd pakket van groenten, aardappelen, kruiden, fruit, eieren, noten en vlees. Opvallend is de verscheidenheid en omvang van de gewassen die geproduceerd worden zonder gebruik van bestrijdingsmiddelen en kunstmest. Wekelijks zetten zich tientallen mede-eigenaren in om het land te bewerken en te zorgen voor de eigen voedselvoorziening. Op deze zonnige en warme septemberdag strekken de rijen rode kolen, boerenkool en palmkool zich uit tot in de verte. Varkens wroeten met hun snuit in de modder en verderop scharrelen zo'n honderd kippen achter een omheining en 's avonds gaan zij op stok in hun 'kipcaravan'. Brandrode runderen grazen in de weide. Al deze dieren leveren vlees en eieren. In de omheinde boomgaard hangen glimmende appels, zoals Drentse Bellefleur, Drentse Paradijs en Judine, te wachten totdat die plukrijp zijn. Er wordt gedroogde majoraan uitgedeeld aan liefhebbers van kruiden. Aan het eind van de open dag is het bestuur zeer tevreden met de opkomst. Er is nog plek voor een aantal nieuwe leden. Kijk eens op de website voor meer foto's en contact: <https://assen.herenboeren.nl/>

Boek over de teelt van walnoten

Het doel van de Nederlandse Notervereniging is om de teelt van noten (walnoten, hazelnoten en andere noten) in ons land te stimuleren. De vereniging behartigt de belangen van de leden op het gebied van teelt, bewaring, afzet en verwerking van noten. Zij organiseert activiteiten en cursussen op het gebied van notenteelt. Ook deelt ze op de website kennis met haar leden en deels ook met andere belangstellenden om de kennis van noten en de teelt ervan te bevorderen. In 2020 is het boek "De teelt van hazelnoten", geschreven door Bob Wertheim en Ton Baltussen uitgegeven. De afgelopen drie jaar is vooral door Bob Wertheim, met de medeauteurs Ton Baltussen en Anne Oosterbaan, hard gewerkt aan "De teelt van walnoten". De auteurs hopen met deze nieuwe uitgave de teelt van walnoten te bevorderen en vooral de productie en de kwaliteit van walnoten. Het ingebonden boek met harde kapt bevat circa 430 pagina's, staat vol actuele kennis en is het resultaat van de jarenlange ervaring van de auteurs op dit gebied, aangevuld met kennis uit binnen- en buitenland.

Het boek is verkrijgbaar via www.notenteelt.com/shop

Nieuws & wetenswaardigheden

Slangenmuur buitenplaats Beeckestijn zwaar beschadigd

Een van de historische slangenmuren van buitenplaats Beeckestijn in Velsen-Zuid is zwaar beschadigd door zomerstorm Poly, die op 5 juli met windkracht 11 over ons land raasde. Een slangenmuur is een muur, gebouwd met een slingerende of hoekige grondlijn. De bochten of hoeken vormen dan beschutte plaatsen, waarin windgevoelige planten of struiken, bijvoorbeeld leibomen, aangeplant kunnen worden. De boswachters van Natuurmonumenten, de beheerder van de Buitenplaats, schatten in dat het herstel van de laanbomen en de schade aan de slangenmuur in de neobaroktuin honderdduizenden euro's zal kosten. Het werk aan de slangenmuur moet door een deskundige restaurateur uitgevoerd worden met speciale specie, aldus boswachter Jowien van der Vegte.

In november 2020 werd de zeldzame en bijzondere slangenmuur in de klassieke kruidentuin van buitenplaats Beeckestijn ook al ernstig beschadigd door vandalisme. Doordat de Vrienden van Beeckestijn de herstelkosten voor hun rekening namen, kon toen snel met de restauratie gestart worden.

Bron: <https://www.natuurmonumenten.nl/natuurgebieden/buitenplaats-beeckestijn/nieuws/>

Nog minder appels, iets meer peren

De Nederlandse appeloogst is kleiner dan 200 miljoen kilo en valt daarmee nog lager uit dan de raming van afgelopen zomer. Hoewel de oogst nog niet helemaal is afgerond, is de appelproductie 8.000 ton lager vastgesteld dan de eerdere 207.000 ton. Daarentegen is de perenoogst met 17.000 ton naar boven bijgesteld, zo meldt de werkgroep oogstraming, waarin de NFO, het GroentenFruit Huis en het CBS met ondersteuning van Delphy jaarlijks de appel- en perenoogst ramen. Het gemiddeld vruchtgewicht is een belangrijke oorzaak van de aanpassingen. Door de hoge temperaturen bij de aanvang van de pluk is Elstar minder goed uitgegroeid. Bij peer ligt het vruchtgewicht juist wat hoger. Daarnaast heeft het CBS afgelopen zomer net na de eerste raming de arealen bijgesteld op basis van de gecombineerde opgave. Daaruit blijkt dat meer Elstar en Jonagold is gerooid dan verwacht, waardoor de productie ook lager uitvalt. Bij de appels is alleen de productie van Kanzi vrijwel onveranderd vergeleken met voorgaande jaren. Bij peren valt de productie van Sweet Sensation het sterkst terug, wat grotendeels is terug te voeren op een beurtjaar. Bron: Fruitteelt, jaargang 113 nr. 22, 1-11-2023.

In memoriam Cor Couvert

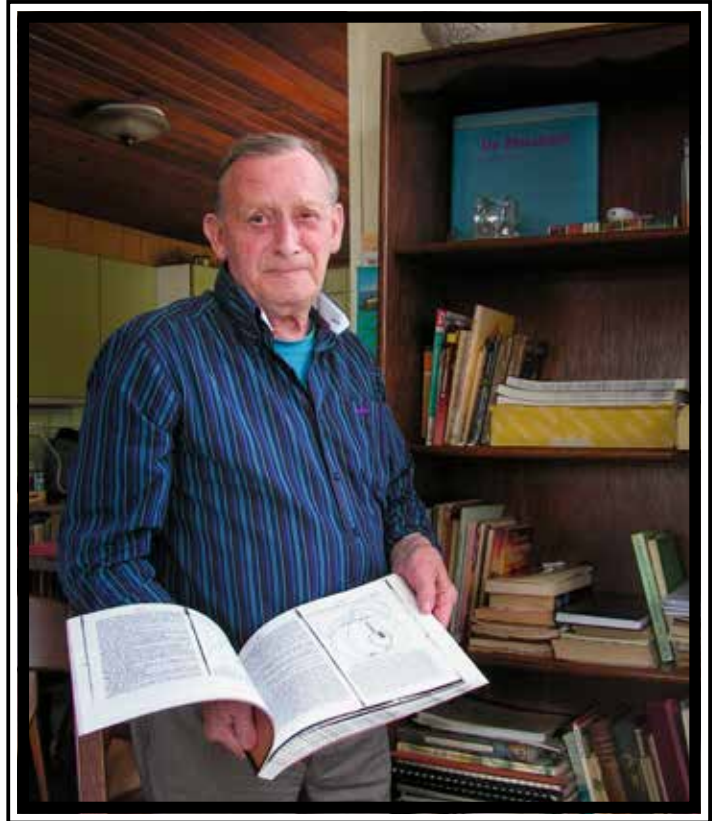
Een van de oprichters van de Noordelijke Pomologische Vereniging (NPV) en erelid, Cor A. Couvert, is op 11 oktober jl. op 87-jarige leeftijd overleden.

Cor heeft altijd grote belangstelling voor de fruitteelt gehouden. Niet vreemd voor iemand die tot 1960 in Amelte heeft gewerkt op het bedrijf van zijn vader, die appels, peren, pruimen en bessen kweekte, allemaal oude rassen, die later vervangen werden door Cox's Orange Pippin, Lombarts Calville en Yellow Transparent. Daarna is Cor bedrijfsleider geworden op een kwekerij in Baggelhuizen. Dit bedrijf van acht hectare moest het veld ruimen voor de wijk Baggelhuizen, de stadsuitbreiding van Assen in 1970. Cor is toen een speciaalzaak voor aardappelen, groenten en fruit begonnen in Assen. Nadat hij wegens zijn gezondheid met de winkel gestopt was, heeft hij 's avonds lesgegeven in het vakonderwijs AGF in Emmen. Cor was twaalf jaar lang secretaris van de vereniging, die vanaf de oprichting in 1989 in drie jaar tijd groeide van vijf naar 250 leden. In de begintijd stond de telefoon bij hem thuis vaak roodgloeiend. Tijdens het avondeten zette hij de telefoon uit, anders kwam hij niet aan eten toe. De eerste uitgave van Pomospost was een nieuwsbrief van drie pagina's die verscheen in 1990 en die hij zelf in elkaar niette aan de eettafel. De titel Pomospost is later door hem bedacht.

De NPV kwam geregeld in het nieuws, want er verschenen artikelen in dagbladen over de speurtocht van de NPV naar verdwenen fruitsoorten. Veel lezers reageerden positief op de vraag wie nog oude fruitbomen bij zijn boerderij had of ergens wist te staan. Samen met medeoprichter Auke Kleefstra ging Couvert veel in Drenthe op pad om fruitbomen op te sporen. Zij determineerden het fruit in de boomgaarden en knipten enthout van bomen met bijzondere en zeldzame fruitrassen om er jonge bomen mee op te enten om zo deze rassen te verspreiden en in collecties onder te brengen.

In educatief centrum de Kroezehof in Assen organiseerde Cor de eerste determinatiedagen, waar hij vanuit zijn brede kennis en ervaring op het gebied van fruitteelt het ingebrachte, onbekend fruit op naam kon brengen, en ook organiseerde hij de eerste entdagen. Hij nam het initiatief om in de tuin van de Kroezehof door hemzelf opgeënte boompjes op te kweken. Deze collectie werd de start van de latere fruitcollectie van de NPV in de Fruithof in Frederiksoord. Daar werden niet alleen boompjes geplant van bekende vruchten, maar ook van vruchten waarvan het ras in die tijd nog niet bepaald kon worden, in de hoop ze later op naam te kunnen stellen.

Ook andere NPV-leden van het eerste uur begonnen fruitbomen van oude rassen op te kweken in hun eigen tuin en in totaal hebben ze 800 fruitrassen bijeengebracht. In 1995 werd Stichting Fruithof Frederiksoord opgericht, nadat het bestuur al drie jaar bezig was

geweest om alles rond te krijgen.

Cor was een van de deskundigen op het gebied van oude fruitrassen die konden determineren en adviseren welke rassen op boerenerven stonden. In de jaren negentig van de vorige eeuw had de Vereniging Brede Overleggroep Kleine Dorpen in Drenthe (BOKD) dergelijke mensen nodig voor Dorp in 't groen. Voor dit project werd het landschappelijk groen in zijn totaliteit aangepakt: er was subsidie voor het behoud en herstel van vrijstaande bomen, boomgroepen, singels, hagen en de hoogstamvruchtboom werd ook erg belangrijk gevonden.

Enkele jaren geleden schonk Cor zijn archief aan de NPV, dat bestond uit jaargangen Pomospost, zijn dagboek en krantenknipsels. Vooral zijn dagboek bleek een bron van informatie – ondanks zijn moeilijk te lezen, kriebelige handschrift – want er was weinig informatie toegankelijk over de toentertijd aangeplante fruitsoorten.

Tot 2016 is Cor actief geweest voor de vereniging. Vooral tijdens de tweejaarlijkse fruittentoonstelling Souvenirs van Eeuwen werd zijn aanwezigheid gewaardeerd, omdat hij graag ingebracht fruit determineerde.

De NPV denkt met dankbaarheid terug aan zijn grote inzet. Hij zal herinnerd worden als iemand met een verbindend karakter in de NPV, iemand die de tijd nam voor eenieder persoonlijk, en die daardoor ook veel heeft bijgedragen aan de ontwikkeling en bloei van de NPV. Het bestuur van de NPV en de redactie van Pomospost wensen de familie veel sterkte toe bij de verwerking van dit grote verlies.

Het bestuur

Op bezoek bij onze zuiderburen

Het is natuurlijk ver, vanuit het noorden van Nederland naar Vliermaal in België, maar ben je voor enkele dagen al in Valkenburg dan is de afstand klein en de verleiding des te groter. Dus op zondag 10 september bij een temperatuur boven de 30 graden met de airco aan over de Maas naar Vliermaal. Deze deelgemeente van Kortesseem in Belgisch Limburg is niet groot met zijn circa tweeduizend inwoners en dat betekent bij aankomst dat de doorgaande weg is afgesloten voor verkeer.

De hoeve 'Renard'

Vliermaal (Kortesseem) is de thuisbasis van de Nationale Boomgaarden Stichting (NBS) in België. De NBS vindt de Open Monumentendag een mooie aanleiding de nieuwverworven belevingshoeve 'Renard' open te stellen met rondleidingen en een nationale fruittentoonstelling. De hoeve ligt tegenover het secretariaat de NBS en heeft een monumentale status. Het is op het kasteel na het grootste gebouw van Vliermaal. Alles van de hoeve is nog in de originele staat waarin het gebouwd was in 1888. Wij zijn hier in het noorden gewend aan vrijstaande boerderijen buiten het dorp, hier maakt de hoeve in het dorp deel uit van een aansluitend straatbeeld. Het is een zogenaamde vierkanthoeve, in het zuiden van Nederland wel vaker voorkomend. De woning staat hier in het midden en links en rechts daarvan is een toegang met dubbele toegangsdeuren naar het binnenhof en naast de toegangen en rond het binnenhof liggen de gegroepeerde bedrijfsruimten.

Het is de moeite waard om te volgen wat er vroeger allemaal aan ruimtes nodig was en aan activiteiten gebeurde. Dat geeft een beeld van het boerenleven daar in die tijd. Deze hoeve was destijds een gemengd bedrijf, landbouw met een graanschuur van 8 x 20 m en 10 m hoog, voor veeteelt en fruitteelt. Ruimtes voor varkens en koeien en een stal voor 10 paarden. Dan denk je dat er ook wel het nodige personeel moest zijn geweest. Je krijgt dan ook het idee dat vanuit deze hoeve het hele dorp destijds kon worden voorzien van graan (de bakker woont ernaast), vlees en fruit.

Bewaarruimte voor fruit

Mijn speciale belangstelling ging uit naar de bewaarruimte van het fruit, deze opslag was nog in originele staat. Er zouden toentertijd in België meer van deze bewaarplaatsen zijn geweest, maar volgens de voorzitter is deze als enige nog in originele staat. Het is een ruimte van circa 6 x 10 m en de hoogte is iets van dik 4 m. Om de fruitkisten tot die hoogte op te kunnen stapelen, was er een mechanische goederenlift. De ventilatie en koeling was volgens een principe zoals in de jaren rond 1940 was uitgezocht door de tuinbouwschool in Vilvoorde. Dit gebeurde op een natuurlijke manier. De open vloer lag op een doolhof van gangen, die ervoor moesten zorgen dat de verse en koude nachtelijke buitenlucht over de hele vloeroppervlakte goed verdeeld werd. In de buitenmuur was een aantal luiken ter hoogte van de kruipruimte en ook in het dak was een aantal luiken aangebracht. Wanneer bij gebruik van de ruimte de nachttemperatuur lager was dan de binnentemperatuur, dan werden de luiken handmatig opgezet. De koude buitenlucht stroomde dan de bewaarruimte in en de warmere binnenlucht verdween door de luiken boven in het dak. Dit is

Openingstoespraak van de voorzitter in de deuropening van de hoeve.

volgens het principe van de natuurlijke trek. De luiken moesten dus 's avonds en 's morgens op het juiste moment handmatig bediend worden. Op deze manier kon de ruimtetemperatuur op ca. 9°C gehouden worden en de laatste appels konden tot in mei uit de bewaarruimte gehaald worden.

De Nationale Fruittentoonstelling

In verschillende ruimten aan de binnenhof was onder andere de fruittentoonstelling. De nationale en regionale appels en peren lagen uitgestald in de stallen, de druiven lagen in de binnenhof waar ook het determineren van ingebracht fruit plaatsvond. Behalve de bij ons bekende rassen lagen hier regionale Belgische rassen, die ik niet kende. Bij de peren zag ik onder andere de peer Flamingo, Marguerite Marillat en de Witte Flip en bij de appels onder andere The Queen en de Pondsappel; de Notarisappel hadden ze ook. De druiven lagen keurig in bakjes uitgestald en van alle fruit had je de indruk dat het rijp was. Toch iets eerder dan bij ons in het Noorden. In een van de ruimten was natuurlijk ook een promotiestand voor de NBS met informatiemateriaal en ook de omvangrijke bibliotheek met archief. Ook was er een buitenterras met catering met natuurlijk fruitig gebak achter de hoeve en een evenementenweide. Het gehele complex kan door de NBS als multifunctionele ruimte gebruikt worden voor vergaderingen, lessen en workshops, tentoonstellingen en dergelijke. Heeft u belangstelling voor een bezoek en wilt u er ook eens kijken, zie op de website www.boomgaardenstichting.be, de nieuwsbrieven voor hun activiteiten in hun belevingshoeve.

Overzicht fruittentoonstelling.

Tekst en foto's Halbe Westra, vrijwilliger bij de Fruithof in Frederiksoord.

Meer foto's op pagina 9

Pomologie

Verslag van de Internationale Pomologendagen in Bistriza (Roemenië) 25 - 27 augustus jl. door Silvan Rehberger

In het laatste weekend van augustus had ik het grote geluk te kunnen deelnemen aan de Internationale Pomologendagen in Bistriza in het noorden van Roemenië. De thema's van dit jaar waren pruimen en kwetsen en 200 jaar oude peren, voor het behoud waarvan Mihai Bilegan, de organisator van dit congres, zich al jaren met grote toewijding inzet.

De reis, die twee dagen duurde, was al een avontuur op zich, vooral omdat ik enkele omwegen had ingepland. In Wenen bezocht ik Michael Krauliz van Achilles Vijgen (Krauliz bezit een collectie van ongeveer 500 vijgenvariëteiten, red.) en in Hongarije bracht ik een bezoek aan Miklós Dlusztus met zijn ongelooflijke kwekerij DMKert, die te midden van 100 hectare velden met zonnebloemen en mais ligt. Zijn kwekerij is 20 hectare groot en daar experimenteert hij met allerlei gekke en minder gekke vruchtsoorten, van vijgen en granaatappels tot kaki, pecannoten en nog veel meer. Daar kwam ik ook de legendarische kweker Lars Westergaard van Westergaards Planteskole in Denemarken (biologisch geteelde notenbomen, red.) tegen en Ari (Bruin, red.) uit Nederland, die elk jaar tienduizend walnoten met de hand veredelt met enthout uit zijn verzameling van enkele honderden soorten. Helaas is het minimum bestelbedrag 500 stuks. Het mooiste aan zulke ontmoetingen – ik heb dit kunnen vaststellen bij mijn lezing op de Duitse Pomologenbijeenkomst in Naumburg over vijgen in mei – zijn natuurlijk de mensen die je daar tegenkomt, gelijkgestemden, heel bijzondere mensen, deels zoals ik, maar ook mensen die totaal verschillend zijn, met contrasterende meningen, benaderingen of ervaringen en met wie een uitwisseling van ideeën absoluut de moeite waard is. Met personen als Martin Geng van het Obstparadies Staufen (Geng verkoopt onder meer diverse biologische drankjes met en zonder alcohol, red.), August Kottmann in de Schwäbische Alb (distilleert met passie sterke dranken, onder andere van kweeperen, red.) of de legendarische Gaby en Klaus Strasser van de boomgaard Ohlsdorf in Oostenrijk verveel je je geen minuut, vooral dit weekend, waarin berichten over bosbranden, hittegolven, stormen met orkaankracht en zware regenval tot 250 liter per vierkante meter en gewasverlies van 50 procent of

meer binnen enkele dagen vanuit de landen van herkomst van de deelnemers binnenkwamen. Velen die betrokken zijn bij fruitteelt vragen zich af wat nog mogelijk zal zijn in de toekomst en waar dit straks nog kan.

Ook waren er tentoonstellingen van fruitvariëteiten met de mogelijkheid om van alles te proeven en we namen ook wat fruit in vloeibare vorm met hoog percentage in. Het programma met lezingen was zeer gemengd van kwaliteit. Er werd niet alleen een mooie lezing gegeven over het nieuwe langeafstandswandelpad Via Transsylvanica, dat met zijn 1400 km de duizendjarige geschiedenis van Centraal Roemenië (Transsylvanië) toont, inclusief de oude landschappen met fruitbomen, maar ook de film en de lezing van Mihai Bilegan over de bescherming van het landschapspark Birnen waren zeer goed.

200 jaar oude perenboom in de omgeving van Bistriza.

De lezing over de klassieke vegetatieve vermeerdering van onderstammen vond ik ook interessant. Het uitzoeken van nieuwe pruimenonderstammen met Scharka-tolerantie, en de geschiedenis van de zeven nederzettingen van de Saksen (etnisch Duitse inwoners) in Transsylvanië (in 1990, na de val van het communisme, kwam er bijna een eind aan ruim 800 jaar Saksische aanwezigheid, red.) met hun bijzondere fruit en versterkte kerken was fascinerend.

Als bioloog en liefhebber van pomologie kon ik alleen maar met pijn luisteren naar het betoeg van Ioan Zagrai, hoofd van het Instituut van het Bistriza-onderzoeksinstituut, die zijn transgene, scharka-resistente pruimenboom Honeysweet de hemel in pree als superieur aan Reine Claude d' Althann door zijn 20 procent grotere opbrengst. De teelt van ontelbare traditionele inheemse Prunusvariëteiten in de Bistriza regio gedevalueerd als zinloze nostalgie. Alsof iemand Reine Claude d' Althann niet zou kweken vanwege zijn zeer bijzondere geur, maar alleen vanwege zijn opbrengst – hoe absurd is dat? Naar verluidt zou echter alleen Honeysweet toekomst hebben, aangezien het Scharkavirus de teelt van alle andere rassen zinloos maakt. Er

was geen ruimte voor een afwijkende mening, zelfs de voormalige burgemeester van Bistriza mocht slechts kort toegeven dat hij honderden pruimenbomen van verschillende soorten in zijn boomgaarden heeft, waarvan de geur superieur is, en dat hij nooit problemen met Sharka heeft gehad. Tijdens onze reis hebben we in elk klein dorpje in elke tuin en langs de straten honderden pruimenbomen gezien die rijk droegen en geen massale symptomen vertoonden – misschien is het helemaal niet Sharka maar de combinatie van quasi-industriële teelt met te dicht aangeplante bomen en totaal verdwenen bodemleven waardoor het een probleem wordt.

Het Sharka virus tast alleen pruimenbomen aan.

Mooi en verzoenend was de laatste bijdrage over de honderden jaren oude perenboomgaarden. Interessant is er de begrazing door de schapen met een herder in deze historische boomgaarden. Er zijn wolven en beren in de bergen, maar de mensen passen zich eraan aan. De beren zijn gewoon nieuwsgierig, ze komen 's nachts en overdag zijn ze weer weg, je ziet ze alleen op wildcamera's. De wolven hebben nog geen schap gedood, maar wel een schaapherdershond. Hoort bij de natuur.

Over het algemeen is het Noorden van Roemenië een landschap van echt grote contrasten, een ongelooflijke rijkdom aan natuur en cultuur en een hoge biodiversiteit, die natuurlijk ook het resultaat van emigratie en migratie zijn en deels slechts zeer extensief beheerde gebieden. Tegelijkertijd zijn er regio's waar dit anders is, waar historische fruitaanplant volledig overwoekerd en verwaarloosd is door gebrek aan onderhoud.

Silvan Rehberger heeft een Vijgenparadijs in Freiburg im Breisgau (Duitsland) sinds 2017. Op een voormalige helling voor wijnbouw staan op 1,3 ha meer dan 1220 verschillende vijgensoorten en -variëteiten en ieder jaar komen er meer bij. In het Zuiden van Rijnland Palz (het Duitse wijngebied dat net zo zuidelijk ligt als Straatsburg in Frankrijk) vind je veel straatjes met vijgen als straatbomen. Daar groeien vijgen geweldig goed, vooral de rassen met groene en groengele schil en wit, roodachtig vruchtvlees. Donkere vijgen worden helaas niet rijp. Op onze breedtegraad is het belangrijk dat de vijg tegen een muur geplaatst wordt als bescherming tegen wind en kou. Op Rehbergers website is veel informatie over vijgen te vinden, onder andere de doelen die hij nastreeft met zijn collectie. Hier staat ook zijn lezing over vijgen in Bistriza, zie <https://feigenparadies.com/>

Een heel goede vijg uit Malta.

Vervolg van pagina 7, op bezoek bij...

Foto achterzijde vanaf de evenementenweide.

Foto van de bewaar ruimte van het fruit, let op de roostervloer.

Zo werden daar appels gekarameliseerd.

Geschiedenis

Havezate Oldengaerde en het leifruit

In september jl. wilde Hanna Heringa enkele perenrassen van Oldengaerde laten determineren op de Fruithof in Frederiksoord. Zij had van de rassen één vrucht bij zich. Een bijna onmogelijke opgave voor de aanwezige pomologen, omdat deze peren nog niet plukrijp waren en het vaak onmogelijk is om aan de hand van één exemplaar fruit te determineren. Over enkele weken wilden de pomologen de peren opnieuw bekijken. Hanna vond het een prima voorstel en het bleek mogelijk te zijn de tuin van Oldengaerde te bezoeken. Door haar familiebanden met voormalige bewoners van de boerderij heeft zij veel herinneringen aan het leven in en om de havezate en als lid van de tuingroep Oldengaerde weet zij veel van de bomen en planten daar. Tijdens een wandeling door de tuin zijn peren geplukt om te determineren en de leibomen gefotografeerd. In de tussentijd is contact gelegd met Frank van der Velden, teamhoofd monumentenzorg van Stichting Het Drentse Landschap, die het 'fantastisch vond' dat de NPV het fruit van Oldengaerde wilde determineren.

Adellijke huizen werden in Drenthe oorspronkelijk hofsteden of saelsteden genoemd. In de 16e eeuw werd vastgelegd dat men zitting kon nemen in de Ridderschap, mits men een hofstede bezat en bewoonde. In die tijd deed het begrip havezate zijn intrede in Drenthe vanuit Overijssel met edellieden die er hun gebied gingen uitbreiden. Er hebben achttien havezaten bestaan waarvan er tegenwoordig nog slechts zeven zijn overgebleven in Drenthe. In en nabij Dwingeloo resteren nog Oldengaerde en Westrup. In 2013 is Oldengaerde in het bezit gekomen van Stichting Het Drentse Landschap. Vier jaar later werd begonnen met de uitvoering van een omvangrijk project voor restauratie en herbestemming. De restauratie van de havezate duurde ruim een jaar en kostte circa twee miljoen euro. Oldengaerde wordt sindsdien verwarmd door middel van aardwarmte en op het dak – alleen zichtbaar vanuit de lucht – zijn zonnepanelen aangebracht. In de havezate zijn onder meer twee vakantiewoningen gerealiseerd. Een deel van de havezate is in gebruik gebleven bij de oorspronkelijke eigenaren. Het koetshuis is verbouwd tot woning en ook in het bouwhuis (een voorgebouw van een feodaal huis zoals een kasteel, borg, havezate of state) is een woning gerealiseerd, naast een kantine voor vrijwilligers, berguimten en een mindervalidentoilet. De tuin van het landgoed wordt beheerd door een groep tuinvrijwilligers. Het landgoed is gelegen aan het Westeinde 57 in Dwingeloo. Het is mogelijk een negen kilometer lange wandeling te maken rond het landgoed.

Oldengaerde op een kaart uit 1820. Bron topotijdreis.nl

Oldengaerde, getekend door Cornelis Pronk in 1732.
Scan van een afbeelding in "Huizen van stand" door J. Bos (et al.).

Oldengaerde en zijn bewoners

De geschiedenis van Oldengaerde gaat terug tot de middeleeuwen. In 1420 vestigde Reynolt van Echten zich op zijn familiebezit te Dwingeloo. Hij liet er vermoedelijk een rechthoekig huis bouwen dat aan drie kanten door een gracht omringd was. De familie Van Echten heeft een voorname rol gespeeld in het Drentse bestuur. Nicolaas van Echten werd vanwege Oldengaerde in 1598 toegelaten tot de Ridderschap van Drenthe. Op 17 november 1600 behoorde hij tot de eerste twee uit de Ridderschap gekozen leden van het pas opgerichte

College van Gedeputeerden, het dagelijkse bestuur van de provincie. Zijn broer Reinolt erfde Oldengaerde in 1613. Hij was getrouwd met Anna van Welvelde en had drie kinderen; de oudste zoon Reinold diende onder de gardes van koning van Frankrijk, zijn dochter Anna huwde Rutger van den Boetzelaer, heer van Batinge. De jongste, Johan, erfde het landgoed Oldengaerde. Bij zijn vrouw, Ida van Voorst, had hij een zoon en twee dochters, van wie Anna Elisabeth in 1658 huwde met luitenant Cornelis van Dongen. In 1659 verkocht hij Oldengaerde aan deze schoonzoon. De familie Van Dongen heeft in latere jaren ook een grote bijdrage geleverd aan het Drentse bestuur. Oldengaerde kwam in 1713 in handen van zijn tweede zoon Cornelis jr. Hij was een van de belangrijkste inwoners van Oldengaerde en degene die het meest zijn stempel op het huis heeft gedrukt. In de voorgevel van Oldengaerde bevinden zich twee stenen, waarop 'Anno' en '1717' staat, hetgeen slaat op een groot-scheepse verbouwing, die Cornelis van Dongen in dat jaar liet uitvoeren. De classicistisch vormgegeven voorgevel stamt uit circa 1660. Het jaartal 1717 slaat weliswaar op een verbouwing, maar niet op de verbouwing van de voorgevel. De tekening van Cornelis Pronk (zie afbeelding) laat het gebouw na deze verbouwing zien.

De tuinen werden veranderd naar de laatste mode uit Frankrijk. Hierbij is symmetrie een onmisbaar element. De opbouw van de tuin, zowel voor als achter het huis, laat een sterke invloed zien van de tuinen van het paleis te Versailles, de residentie van de Franse koning Lodewijk XIV. Het belangrijkste

De voorgevel van de havezate.

kenmerk hiervan is de rechthoekige tuinvakken. De centrale middenas gaf de toeschouwer vanuit het huis een vergezicht naar de horizon, waarbij de langwerpige vijver de dieptewerking versterkte. Deze vijver is ongetwijfeld ook geïnspireerd op het 'Grand Canal' van Versailles. Het lanen- en grachtenstelsel rond Oldengaerde is sindsdien nauwelijks meer veranderd.

De familie Van Dongen heeft veel Drentse havezaten in bezit gehad in de 18e eeuw waaronder de havezate Westrup in Dwingeloo. Hierheen verhuisde de familie, nadat zij in 1781 Oldengaerde wegens hoge schulden moesten verkopen.

De koper was de gefortuneerde Jan Kiers, een patriot uit Drenthe, die in Indië zijn fortuin had vergaard. Na het overlijden van Kiers werd Oldengaerde in 1789 verkocht aan Jan Thomas Ferdinand Huguenin, een ex-legerkapitein, die gehuwd was met Helena Geertruid van den Clooster tot Rheebruggen.

De volgende eigenaar, Wynoldus Munniks, was

De twee gevelstenen met het jaartal 1717.

'proper behangen' kamers en kabinetten telde, een grote keuken, kelders 'en verdere offices', twee grote schuren waarin stallingen voor paarden en vee, een koetshuis, een washuis, knechtenkamer en een hovenierswoning. Aalt Willem van Holthe trouwde in 1807 met barones Geertruid Agnes van Dedem. Al snel vervulde hij bestuurlijk ambten in Drenthe, zo was hij van 1812 tot 1852 burgemeester van Dwingeloo. Van Holthe was er tevens de belangrijkste huiseigenaar en grootgrondbezitter: hij bezat veertien huizen in het dorp, waaronder de Franse huizen, en had ongeveer 280 hectare land. Behalve Oldengaerde had hij ook nog twee andere havezaten in eigendom: Rheebruggen, die hij erfde van zijn moeder, en in 1830 kocht hij de havezate Batinge (in 1832 afgebroken) met alle onderhorige goederen, waaronder de huisplaats van de in 1741 afgebroken havezate Entinge. Oldengaerde is na de dood van Aalt Willem van Holthe niet meer door koop overgegaan naar een andere eigenaar, alleen door vererving. Zo was zijn achterkleinzoon Johannes Govert Westra van Holthe vanaf 1916 eigenaar van Oldengaerde. In 1924 werd hij benoemd tot burgemeester van Dwingeloo.

De havezate en omliggende landen kwamen na enige toewijzingen midden jaren 1970 in onverdeeld eigendom van vier dochters van wijlen mevrouw I.E.C. Willinge-Westra van Holthe. Het huis en de tuinen zijn in 2004 in het geheel aangewezen tot Rijksmonument. In 2013 hebben de gezusters Willinge het landgoed Oldengaerde geschonken aan Stichting Het Drentse Landschap.

De zonnewijzer, de langwerpige vijver en de duiventil.

hoogleraar in Groningen in de plantkunde. Hij heeft het landgoed verrijkt met vele plantensoorten, waaronder een krentenboompje (*Amelanchier lamarckii*) dat hij uit Canada had gehaald. De krentenbossen bij Dwingeloo danken hieraan hun ontstaan.

Het geslacht Westra van Holthe

Na Munniks overlijden in 1806 kwam Oldengaerde in 1808 in het bezit van de houthandelaar Aalt Willem van Holthe. In een aankondiging van de publieke veiling van Oldengaerde, gehouden op 14 juni van dat jaar wordt vermeld dat het huis dertien à veertien

De achtergevel met leiperen.

Het leifruit

Alle perenbomen zijn tegen een muur geleid en ook één appelboom. De meeste perenbomen zijn tegen de achtergevel van de havezate geplant, omdat daar de ligging het gunstigst is voor handperen: een muur geeft 's nachts nog warmte af en daardoor rijpen handperen, die vaak afkomstig zijn uit zuidelijker gelegen landen, beter af. Wanneer deze perenbomen zijn geplant, is onbekend. De leeftijd van de meeste leibomen wordt geschat op 80 jaar. Hanna heeft de bomen genummerd vanaf de voormalige orangerie, die rechts van de bezoeker is gesitueerd, na de entree door opening van een hek aan de linkerkant van de havezate. Er staan acht perenbomen en één appelboom (nummer 3) tegen de muren. De leiperen met de nummers 1 en 2 flankeren de voormalige orangerie, die

nu dienstdoet als opslagruimte voor tuinmeubilair en -gereedschap. De perenbomen met de nummers 9 en 4 zijn van latere datum dan de andere leiperen. Tegen de voorgevel zijn druivenstokken geplant. Deze zijn (nog) niet gedetermineerd.

Beschrijving van de perenrassen

De nummers 1 en 9 zijn gedetermineerd als Comtesse de Paris.

Comtesse de Paris is gewonnen door W. Tourcine, kweker te Dreux (Frankrijk) omstreeks 1882. De vrucht is middelgroot tot groot (l. 85-105 mm, br. 60-75 mm, gewicht 130-230 gram), langwerpige en peervormig, naar de steel toe iets vernauwd. De kleur is eerst grijsgroen, later geelgroen, met roestvlekken en een duidelijke roestkap bij de kelk, die groot is en open. De kelkblaadjes zijn bruin en stervormig naar buiten omgekruld. De steel is middellang en dun en is veelal scheef ingeplant. Het vruchtvlees is wit, saprijk, zoet, zonder bepaald aroma. Op koude en natte plaatsen blijven de vruchten dikwijls smakeloos en zijn ze korrelig (vanwege de gevormde steencellen), zodat ze beter gestoofd worden. De vruchten kunnen eind oktober geplukt worden. De gebruikstijd is december tot februari, mits koel en vorstvrij bewaard. De boom is zeer vruchtbaar, groeit tamelijk sterk en is gezond. Bron: H. Petzold, "Peresoorten" (1986).

Leipeer nummer 2 heeft dit jaar geen vruchten. Volgend jaar krijgen de pomologen van de NPV graag een nieuwe kans om dit ras te determineren.

De voormalige orangerie, rechts Comtesse de Paris.

Comtesse de Paris in september.

Nummer 3, een appelboom, heeft dit jaar geen vruchten en kan daardoor niet gedetermineerd worden. Bijna altijd is het onmogelijk om een peer aan de hand van een of twee niet uitgegroeide vruchten te determineren. Toch is boom nummer 4 aan de hand van foto's gedetermineerd als Curé, synoniemen Le Curé en Pastoorspeer, ondanks dat de oogst uit slechts twee peren bestond. Op één na kloppen de uiterlijke kenmerken: de 'stropdas' ontbreekt, de naad of roeststreep overlans de vrucht.

De herkomst van Curé: pastoor Leroy heeft de boom gevonden in het bos van Fromenteau bij

Clion-sur-Indre (Frankrijk) in 1760.

De vrucht is middelgroot tot zeer groot (l. 90-125 mm, br. 55-70 mm, gewicht 180-300 gram), lang, peervormig, flesvormig. De kleur is in oktober helder grasgroen, witachtig groen, rijp verandert de kleur in troebel groenachtig geel. De kelk is gedeeltelijk beroest en er komen roestvlekken op de vrucht voor. De steel is tamelijk lang tot lang, 28 mm, bruin, houtachtig, vaak opzij gedrukt door een vleesgezwel. De kelk is groot, open en de kelkblaadjes zijn lang, smal, spits en stervormig open gespreid. Het vruchtvlees is groenachtig wit, grofcellig, half smeltend en matig zoet. Curé hangt enkel, paarsgewijs of in trossen. De vrucht is plukrijp vanaf oktober (boomrijp vallen ze), daarna de vrucht laten rijpen tot december; ze zijn te gebruiken tot januari, daarna worden ze melig. De boom is smal, breed piramidaal en heeft een sterke groei-kracht.

Bron: H. Petzold, "Peresoorten" (1986).

Boom nummer 5 draagt dit jaar niet waardoor het ras voorlopig onbekend blijft.

De leiperen nummer 6 en 7 staan aan weerszijden van de openslaande deuren naar de tuin. De peren zijn half oktober plukrijp, wat te horen is: soms valt een peer met een plof van de boom. Leipeer nummer 7 is iets verder qua rijpheid dan nummer 6, de boom rechts. Vermoedelijk gaat het hier om verschillende rassen. Omdat peren erg variabel kunnen zijn van vorm, kleur en pluktijd willen pomologen het liefst vijf exemplaren zien en proeven. Het ontbreekt hier aan voldoende exemplaren per boom, zodat ook hier weer geldt: volgend jaar graag een nieuwe kans om dit ras te determineren.

Het ras nummer 8 is nog niet op naam gesteld, omdat er half september slechts één exemplaar gezien is en de boom in oktober leeg was.

De boomgaard

De boomgaard van Oldengaerde is op twee appelbomen na verdwenen: een heel oude en een dode boom. De overgebleven appelboom, die zelfs nog vruchten geeft, is Bramley's Seedling, zie foto.

Bramley's Seedling, synoniem Triomphe de Kiel, is gewonnen door Bramley in Southwell (Groot-Brittannië) en in de handel gebracht door Merryweather in 1876.

De vrucht is groot tot zeer groot, breder dan hoog en zeer onregelmatig gevormd.

De kleur is hardgroen en aan de zonzijde is de vrucht bronsrood gestreept. De kelk is groot, gesloten in ruime, matig diepe kelkholte. De steel is kort en ondiep ingeplant. Het vruchtvlees is wit, grof en scherp zuur. Het klokhuis is vrij groot en matig met zaden bezet. De gebruikstijd is december tot april.

Leipeer nummer 4 is Curé (Le Curé).

De nummers 6 en 7 staan aan weerszijden van de openslaande deuren naar de tuin.

De peer met het nummer 8 is nog niet op naam gesteld.

Gebruik: in de keuken. Literatuur: Nederlandsche Fruitsoorten (1942).

Het ras van de dode appelboom zal vermoedelijk onbekend blijven. Op de plek van de boomgaard is nu een tennisbaan die recent opgeknapt is. Het zou vanwege de naam Oldengaerde passend zijn de boomgaard in ere te herstellen. Volgens het Groot woordenboek der Nederlandsche taal heeft gaard de betekenis van omsloten stuk grond met bloemen, boomen en andere gewassen beplant, lusthof, tuin. Sinds Karel de Grote (768-814) werd onderscheid gemaakt in een hortus of groentetuin met eetbare planten, een herbularius of kruidentuin met nuttige (geneeskrachtige en verf-) planten en een boomgaard. In de laatste stonden fruitbomen. Oldengaerde heeft alle drie bezeten; de vrijwilligers hebben de kruidentuin in ere hersteld. Geschikte appelrassen om in aanmerking te komen voor aanplant zijn bij voorkeur de Nederlandse erfgoedrassen, en het liefst rassen waarvan bekend is dat die in Drenthe voorkwamen. Voorbeelden hiervan zijn de appelrassen Drentse Bellefleur, Drentse Paradijs, Honingzoet, Keesappel en Zoete Rode Jopen, en de perenrassen, Sappig Groentje, Trosjespeer en Winterlouwjtje. Deze rassen zijn nog aanwezig in de NPV-Fruithof collectieboomgaard waar deze bomen te zien zijn als hoogstammen en de vruchten in oogsttijd geproefd kunnen worden.

Tekst en foto's (tenzij anders aangegeven) Marianne van Lienden

De stokoude appelboom Bramley's Seedling.

De laatste Bramley's Seedling appels.

Pomoloog

Daar plukt u de vruchten van.

Marcel Tross Pomoloog

Advisering in:

- Aanleg en onderhoud
- Boomgaarden en boominspectie
- Vitaliteitsonderzoek
- Bodemanalyse
- Cultuurtechniek

Koeweidensedijk 25, 7161 RJ Neede

E-mail: infopomoloog@gmail.com

Mobiel: 0622 - 33 0626

www.pomoloog.com

Stoofperen aanplantadvies uit 1925

In het Twentsch dagblad Tubantia en Enschedesche courant van 18 december 1942 wordt het volgend advies voor de aanplant van stoofperen gegeven. Dit advies is ook nu nog bruikbaar, want de stoofperenteelt bestaat nog altijd uit oude rassen. Hieronder de tekst.

Het is dikwijls zeer moeilijk een juiste keuze te doen uit de talrijke soorten die we als stoofperen bezitten. Niet alleen voor de huisvrouw die bij de groenten- en fruithandelaar niet weet welke stoofperen zij zal kopen – want de vraag is het of ze wel rood stoven, – maar ook voor degene die een paar bomen in zijn tuin wil planten. Dikwijls zien we dat de meest bekende stoofperen, Winterjan of Kleipeer genaamd, niet altijd rood koken, soms moet men hiervoor allerlei hulpmiddelen gebruiken. Grondsoort en onderstam schijnen hier sterk hun invloed te kunnen laten gelden. Er zijn dan ook bomen die vruchten voortbrengen welke regelmatig, gestoofd, meer op knollen dan op peren lijken.

De boom van de stoofpeer laat zich gewoonlijk zeer goed verjongen, betrekkelijk oude bomen ziet men, na sterk ingehakt of afgehakt te zijn, weer een flinke jonge kroon vormen. De Winterjan kan wat verdragen, soms ziet men hem aan slootkanten in bepaald natte grond staan, wat hem blijkbaar niet hindert. In doorsnede is deze peer goed, hij is buitengewoon vruchtbaar, terwijl betrekkelijk jonge bomen rijkelijk vruchten kunnen voortbrengen.

Dan hebben we de Gieser Wildeman; dat is een buitengewoon goede stoofpeer. De krachtige groei maakt, dat we hiervan bomen kunnen krijgen, die veel groter worden dan de Winterjan ons ooit te zien geeft; de vruchtbaarheid laat niet te wensen over; gestoofd zijn ze altijd rood en zeer smakelijk. We zouden dan ook niet aarzelen deze soort te rangschikken onder de beste die we bezitten. Hoewel de herkomst niet bekend is, menen velen dat het een zaailing van de Winterjan moet zijn; in ieder geval is het vermoeden gewettigd dat het een product van Nederlandse oorsprong is. Als struikvorm zouden we deze peer gaarne als windkering rond fruittuinen en boomgaarden zien aangeplant. Een groot voorrecht van deze peer is, en hij heeft dit gemeen met vele onzer stoofperen, dat hij niet lijdt aan ziekte.

De Ronde Pondspeer is een onzer grootste stoofperen. In sommige gevallen, maar toch niet altijd, doet hij zijn naam eer aan. De boom groeit zeer sterk, is vruchtbaar en maakt een reusachtige grote kroon. Op zandgrond is hij zeer goed thuis. Sommige gebruiken deze peer als braadpeer; ze worden dan in den oven gesmoord. Het is bekend, dat deze peer dikwijls de pomologen voor de moeilijke vraag brengt of zij te doen hebben met een ronde Pondspeer of met de fijne dessertpeer Beurré Diel.

De lange Pondspeer groeit mooi piramidaal, is ook een zeer goede vrucht. De ronde geeft in den regel beter beschoot.

Winterlouwte. Dit is een soort die sterk groeit, de vorm is piramidaal. Plaatst men ze als windkering, dan zou een afstand van acht meter voldoende zijn. Van afwaaien der vruchten is gewoonlijk geen sprake;

ze zitten buitengewoon vast op het hout. De vruchten zijn niet groot, maar buitengewoon goed en lekker van smaak. Men kan ze gerust onder de eerste klasse stoofperen rekenen.

Ijsbout. Een van de beste stoofperen kunnen we met een gerust geweten de Ijsbout noemen. Deze stoofpeer treffen we vooral in Limburg aan, maar ook boven de Moerdijk vinden we deze soort meer en meer aangeplant, vandaar dat hij liefst geplant is op kleigrond. De vrucht wordt flink van stuk, de smaak is voortreffelijk met een heerlijke aroma zonder de minste toevoeging. De boom kan op goeden grond een flinke grootte bereiken, de vruchtbaarheid is in den regel goed.

De Winterrietpeer is een oude welbekende stoofpeer, sterk groeiende, vruchtbare boom, vooral goed op voedzame gronden. Niet op te natte gronden; daar komt zij haast niet meer voor, door kanker en schurftziekte sterft hij er uit.

De Witte Cozijn is een der beste stoofperen, een vruchtbare, sterk groeiende en gezonde boomgaardboom. Het is vooral een goede vrucht om te drogen.

Dan hebben we nog de Drielsche Groene en de Winterbergamot of Knolpeer genaamd, maar die twee soorten staan ver achter alle reeds genoemde. Er zijn nog wel meer soorten stoofperen, zoals de Heerenpeer, Trosjespeer enz. maar de meest bekende, en de beste, hebben we hier behandeld, zodat, mocht een onzer lezers een paar bomen stoofperen planten, hij hier wel een keuze uit zal kunnen doen.

Bron: Twentsch dagblad Tubantia en Enschedesche courant, 18-12-1942.

Juglans regia

Praktische kijk op de walnootboom

Juglans regia is bekend onder een aantal veel voorkomende namen. De bekendste naam is walnoot. Daarnaast wordt hij ook okkernoot of notelaar genoemd. De boom komt al duizenden jaren inheems voor in West-Europa, maar de oorsprong ligt in de Karpaten (Oost-Europa) en de Himalaya. De boom is heel gemakkelijk in onderhoud. Af en toe beperkt snoeien, zoals laag zittende takken op de stam en dunne takjes, is voldoende en dit kan het beste in september.

De bomen kunnen 18 tot 30 meter hoog worden met een dichte kroon en houden van een zonnige standplaats. De bloei is in de late lente met zowel mannelijke als vrouwelijke bloemen (eenhuizig). De mannelijke bloemen zijn slank en langwerpig, de vrouwelijke bloemen zijn kleiner en bloeien vaak aan de toppen van takken. Bestuiving vindt plaats door de wind.

Zowel het hout als de noten hebben een economische waarde. De bolsters van de noten zijn geschikt als plantaardige verfstof. Wortels van de Juglans regia scheiden een groeiremmer uit, juglone, waar veel planten niet tegen kunnen en aan doodgaan.

Goede buren van de walnoot zijn bijvoorbeeld Hazelaar (*Corylus avellana*), Tamme Kastanje (*Castanea sativa*), Zwarte Vlierbes (*Sambuca nigra*) en Meidoorn (*Crataegus monogyna*). Een appelboom (*Malus domestica*) kan juist zeer slecht tegen de juglone. Een perenboom (*Pyrus communis*) kan beter als buur worden aangeplant. De bladeren geven een tannine-geur in de zomer waar ongedierte en insecten, zoals muggen, niet van houden. De boom is daarom ook zeer geschikt om bij stallen te planten zodat de dieren minder last hebben van vliegen en muggen. Volgens een oud recept is een aftreksel van de bladeren dodelijk voor slakken. Het is ook fijn om in de zomer onder de boom te gaan zitten. Lekker koel onder het dichte bladerdek en je hebt geen last van insecten.

Voor meer kennis over de Juglans regia en de teelt van walnoten is het in augustus verschenen boek 'De teelt van walnoten' een goede aanbeveling. Het boek bevat actuele kennis over veel praktische zaken, zoals: bemesting, rassen, standplaats, ziekten en plagen, oogst en bewaring. De auteurs zijn Bob Wertheim en Ton Baltissen (ook de redactie) en Anne Oosterbaan. Het is te bestellen via www.notenteelt.com/shop/, waar ook de inhoudsopgave kan worden ingezien.

Margitta Deiman

Bronnen

The Polyculture Project, Paul Alfrey. Nieuwsbrief d.d. 19 september 2023 fruitabc.be/teeltbeschrijvingen/fruitsoorten/noten/juglans-regia

Notenteelt in Nederland in opkomst

Dromen over regionale notencentra

Walnoten Walhalla Veld 4, gelegen in Zoelen, is niet alleen dé plek voor een breed scala aan oogst- en verwerkingsmachines voor walnoten en hazelnoten, maar ook voor diensten, zoals het wassen en drogen van walnoten en het persen van walnootolie. Of je een professionele teler bent of iemand die geïnteresseerd is in notenverwerking, je vindt er alles wat je nodig hebt.

Wij zien dat walnoten een belangrijk onderdeel kunnen zijn van de voedselketen van de toekomst. Noten vormen een bron van eiwitten en gezonde vetten en groeien gewoon in onze achtertuin. Maar de teelt staat in Nederland nog in de kinderschoenen. Om te kunnen bijdragen aan het volwassen worden van de teelt, zijn er in Zoelen zo'n 400 walnootbomen geplant. Daarnaast zijn we sinds 2019 eigenaar van een walnotenboomgaard met 200 bomen in Erichem. Mooi om te zien dat de notenteelt een groeiende teelt wordt in Nederland. Bij de teelt van onze walnoten worden geen chemische middelen gebruikt. De natuur mag in de boomgaarden haar gang gaan. Wij zorgen ervoor dat ons land een fijne plek is voor vogels, bijen en insecten. Dat doen we door bijenhôtels te bouwen, de omgeving te beplanten met andere soorten fruitbomen en -struiken en de boomgaard te omranden met wilde hagen die bestaan uit inheemse soorten. De productieruimtes worden verwarmd door een biomassakachel, die brandt op de walnotenschalen. De notenresten, die bij het persen van de olie overblijven, worden weer gebruikt, onder andere voor de productie van siroop en bier. Zo gaat er niets verloren in de keten.

Wij worden blij van het maken van de lekkerste producten om de mensen mee te verrassen. Met ons werk willen wij anderen ook inspireren om met notenteelt en -verwerking aan de slag te gaan. Daarom delen wij onze kennis over het teelt- en verwerkingsproces met andere boeren en verkopen machines om noten mee te kunnen oogsten en te verwerken. Wij dromen van regionale notenhubs, verspreid over het land en gerund door passievolle mensen, waar de noten gewassen en gepeld kunnen worden. Zo gaat er niets van dit gezonde lekkers meer verloren.

In het najaar brengen mensen uit het hele land hun gepelde walnoten naar Veld 4 om ze te laten persen tot de lekkerste walnootolie. Daarnaast verkopen wij in onze eigen winkel en in winkels van partners walnoten in dop, gepelde walnoten, walnoot- en hazelnootchocopasta en walnotennooga.

Kortom, als je op zoek bent naar een krachtige bron van kennis en middelen voor Nederlandse walnoten en hazelnoten, breng dan zeker een bezoek aan Veld 4 in Zoelen. Wij nodigen je uit om ons te bezoeken en onze machines uit te proberen in onze eigen walnootboomgaard. Ervaar zelf hoe onze geavanceerde oogst- en verwerkingsmachines zorgen voor een efficiënte en hoogwaardige notenoogst. Wij staan klaar om je te begeleiden en te adviseren over de beste methoden voor het oogsten, wassen, drogen en persen van walnoten. Of je nu een beginner bent of een ervaren teler, een bezoek aan onze walnootboomgaard bij Veld 4 biedt een unieke en leerzame ervaring. Ontdek de wereld van Nederlandse walnoten en hazelnoten bij Veld 4 in Zoelen. Door Nederlandse noten te eten stimuleer je de aanplant van walnoten en hazelnoten in ons land.

Melissa den Beer Poortugael

Kijk op de boom

Het snoeien van leifruit

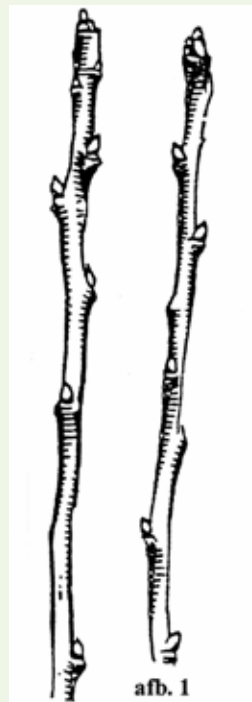
J.M. Freriks, deel 1

Leibomen of vormbomen behoren tot de kleinere boomvormen. De geringere grootte en omvang hebben het directe voordeel dat meer bomen per oppervlakte-eenheid geplant kunnen worden. Kleine vormbomen kunnen gemakkelijk tegen wind beschut worden, hetzij door een schutting of door een muur. Tevens heeft een beschutting het voordeel, dat aan de zonzijde zonnewarmte wordt opgenomen en geleidelijk afgegeven, waardoor de temperatuur in de directe omgeving wordt verhoogd en een microklimaat ontstaat. Dit komt de vruchtgrootte en kleur, maar ook de inwendige kwaliteit zoals smaak, geur, enz. ten goede.

De historie

De aanleiding voor het telen van fruit aan kleine boomvormen was een reactie op het telen in massa aan kroonbomen, de zgn. hoogstammen. Deze leverden stoffvruchten en fruit van mindere kwaliteit. Dit fruit werd hoofdzakelijk bestemd tot appel- en perenwijn, moes, gelei en gedroogd tot dessertproduct. De fijnere soorten appels, peren, pruimen en perziken werden als dessertvruchten beschouwd. Hiervoor ontstonden fruittuinen als aansluiting op de moestuin. Naast de fruittuin werden als aanhangsel van de siertuin spoedig kunstmatige siervormen ontwikkeld, die in overeenkomstige stijl werden aangelegd. Op deze wijze ontstonden in de vorige eeuw allerlei siervormen zoals letters, cirkels, kronen, enz., waarbij men door middel van inenting de takken met elkaar liet vergroeien. De vruchtbaarheid leed zeer door de vele handelingen, die het onderhouden van de zeer strakke vormen vergden. Het doel goed dessertfruit te telen was voorbijgestreefd. De siervormen verdwenen. Men ging zich toeleveren op productieve rassen en boomvormen. Deze vormen waren: snoevormen, palmetvormen in grote verscheidenheid en waaiervormen. Het assortiment aan fruitsoorten en -rassen was in hoge mate afwijkend vergeleken met de gangbare fruitteelt. De muurzijden werden daarom benut voor fruitsoorten en -rassen die in het open veld niet met succes geteeld konden worden. Tegen zuidmuren werden winterperen geteeld zoals o.a. "Doyenne d'Hiver", "Beurre Diel", "Beurre Hardenpont", "Passe Crassane", enz. en perziken. Tegen zuidoost- en zuidwestmuren werden herfstperen en eventueel kersen geplant. Oostmuren werden gebruikt voor vroege perziken en abrikozen. De noordmuur werd productief gemaakt met de zure kers "Morel", die hier zeer goed voldeed.

Appels, die aan muren minder goed voldoen, werden op minder warme plaatsen, bijvoorbeeld langs de paden in de moestuin geteeld in de vorm van een vlakliggend snoer of als schuinstaand snoer (cordon). De rassen die gekweekt werden, waren o.a. "Cox Pomona", "Cellini", "Transparante de Croncels", "The Queen", "London Pippin", enz. Doordat de commerciële fruitteelt in deze eeuw zich professioneel ontwikkelde met zeer hoge opbrengsten van zeer goede kwaliteit en grote maatschappelijke veranderingen en wijzigingen in het cultuurpatroon optraden, was men niet meer zo gesteld op oude cultuurvormen. Een bepaalde vorm van hovenierskunst leek te verdwijnen. De laatste jaren neemt vooral op kastelen en buitenplaatsen de belangstelling voor de leiboomcultuur

Eénjarige twijgen van de perelaar.
De ogen zijn blad- of houtogen.

toe. De cursus: "Het snoeien van leibomen" is in het bijzonder voor deze groep bedoeld.

Om de praktijk van het snoeien goed te kunnen begrijpen, is kennis van knoppen, de diverse kort- en langlotvormen en enige fysiologische achtergrondkennis van de snoei noodzakelijk. Door kennisname hiervan wordt inzicht in de snoei verkregen.

Als sommige handelingen zijdelings een tweede keer behandeld of even aangerogerd worden, duidt dit op de belangrijkheid van de handeling.

Knopvormen

Bladknop

Een bladknop is een scheut met bladeren in aanleg. Uit de bladknoppen kunnen zich scheuten ontwikkelen. Hieraan zitten bladeren. In de oksels van de bladeren worden de bladknoppen gevormd, die het volgend jaar kunnen uitlopen. Niet alle knoppen lopen uit, de minst gunstigst geplaatsten blijven slapen, dus in rusttoestand verkeren. Ze kunnen gewekt worden, zelfs na jaren. Uit weer andere bladknoppen groeien korte scheutjes. Een klein aantal geeft flinke, krachtige scheuten. Bladknoppen zijn slank en spits (afb.1). Ze worden aangetroffen op kleine zwakke twijgjes tot op krachtige waterloten toe.

Bloemknop

Bij de pitvruchten, zoals appel en peer, komen geen bloemknoppen in de ware zin van het woord voor. Plantkundig spreekt men van gemengde knoppen, omdat zich naast bloemen ook één of twee scheutjes kunnen ontwikkelen. Bij de kers en andere steenvruchten komen uit de bloemknoppen alleen maar bloemen, zonder begeleiding of mogelijkheden van een scheut. Omdat de praktijk spreekt van bloemknoppen, soms van vruchtknoppen, zullen wij ons hiernaar voegen. Bloemknoppen worden gevormd aan die organen, waar de sapstroom het minst sterk is. Vandaar dat zwakgroeiende of pas verplante bomen veel bloemknoppen vormen.

Dit is deel 1 van J.M. Freriks, "Handleiding voor het snoeien van leifruit". Gedigitaliseerd voor Groei & Bloei door W. Poll en B. Huijting in 2008. Alles uit deze uitgave mag zonder toestemming worden overgenomen en doorgegeven. In volgende nummers van PomoPost zullen we meer hoofdstukken uit deze handleiding plaatsen. De redactie.

Lekker 'vals'

De eerste zondag in oktober was het voor de vijfde keer weer zover op Camping 't Nije Hof in Stadskanaal, het Northern Fires Outdoor Food Festival waar mannen met baard en cowboyhoed en hun stoere vrouwen buiten op een open vuur koken. Vlees aan één stuk hing te roken, lag te bakken en stoofschotels pruttelden in dito stoere gietijzeren pannen. Zo óók hing boven een vuurtje een pan met peren. Bij navraag bleek dit de Valse Ijsbout te zijn. Zoekend in de literatuur en op internet deed wat mij betreft het woord 'Valse' in deze zijn eer aan. Synoniemen voor vals zijn schijnbaar, vervalst, nep en nog vele andere. Evenals dat vals letterlijk een mentale adering kan zijn. Dit geldt ondertussen zeker voor de schrijver dezes na alle zoekertij. 'Valse Ijsbout', onder de naam Yat door Herbert Petzold in zijn boek 'Peresoorten' beschreven, heeft talrijke synoniemen. Ik doe een rondje: Poire Yat, Gute Graue, Grapäron, Dubbele Jut, Konings Jut en Jodenpeer. Met als 'spijker op de kop van Jut' dat dit laatste synoniem een ander ras is. Toch werd deze naam, Jodenpeer, voor Jut gebruikt, omdat de Jut in Amsterdam door de Joodse bevolking veel werd gegeten. Ga ik naar de website van Hennie Rossel, dan zie ik een afbeelding waarin de Jodepeer (zonder tussen-n) een andere peer is, maar wel meer lijkt op de peer op het foodfestival, voordat deze in de pan lag te pruttelen. De Jut, met als synoniem Juttepeer, is op deze website een hele andere peer dan 'Valse Ijsbout', geplukt in De Fruithof Frederiksoord. En in België wordt hij Baronpeer genoemd. Wat een 'perenbrij'! Is er een redenering te vinden in de historie hoe deze peer op naam is gesteld? En waarom zijn er zoveel synoniemen?

De korte conclusie van een lang telefoongesprek met een gerenommeerde perenkenners volgt hieronder, te weten Gijs Perenboom, die tevens veel ervaring met het keukengebruik van peren heeft. Rond 1998 is deze peer op naam gesteld in de Fruithof in Frederiksoord door Cor Couvert, de eerste secretaris en tevens als eerste met deze functie bij de NPV. In dit winternummer is zijn In memoriam te lezen en welke grote betekenis hij heeft gehad bij het ontstaan en voortbestaan van de NPV. Er kan geen moderne theorie worden beschreven voor iets ouds! Dit is een zeer oud ras (van voor 1850), dat al werd vermeld in de middeleeuwen. In de literatuur werd de peer gedeeltelijk verward met Beurré Gris en met Graue Herbstbutterbirne, zie de website www.fruitboomgaarden-winsum.nl. Waar geen logica is, kun je hem ook niet vinden! Samen met Zure Brederode is het de lekkerste stoofpeer en inderdaad, dit laatste kan ik onderschrijven. Nadat de Valse Ijsbout heeft geprutteld in rode wijn, kaneel en rietsuiker is het een verrukkelijke peer die bepaald niet misstaat op de kerstdis, maar eigenlijk het liefst iedere dag bij iedere dis. Het recept en de bereiding zijn van Harry en Simone Venema van Happy Outdoor Cooking uit Sappemeer.

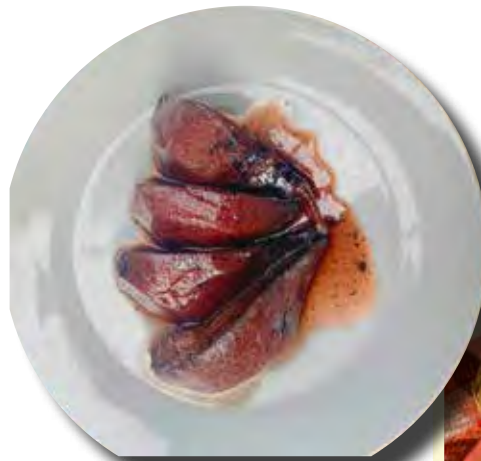
Tekst en foto's Jutta Poiree
(naam bekend bij de redactie)

Valse Ijsbout.

Valse Ijsbout ligt te stoven in de pan.

Valse Ijsbout op het bord geserveerd.

Valse Ijsbout (Baronpeer) NBS Europom 2019. Foto Marianne van Lienden.

Salix Boomzorg
onderhoud van boom en landschap

boomverzorging
snoeien fruitbomen
landschapsonderhoud
erfbepaling

www.salixboomzorg.nl | 06 486 972 37

Walnoten (Juglans regia cultivars)

in Nederland voorkomende rassen

Adams 10^{*}

**Aufenhauser
Baden**

Bella Maria

Big & Easy

Bolle Jan

Broadview^{*}

Buccaneer^{*}

Chiara

Coenen^{*}

Cyril

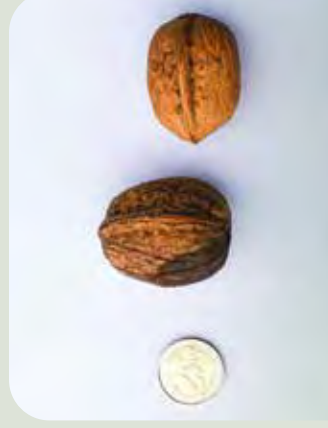
Drajnovski

Fernor

Franquette

Germisara^{*}

Jupiter

Komeet^{*}

Lange van Lod

Mars

Milotai 10^{*}

**Mini multiflora
Nr. 14**

Nr. 16 Kwanten

Nr. 22 Kwanten

Nr. G 26

Plovdiski

Provlavski^{*}

Purpurea

Rita

Rode Motte^{*}

Rote Donau^{*}

Ulicoten^{*}

Noordelijke Pomologische Vereniging (Netherlands)

www.npv-pomospost.nl | Ontwerp & druk: www.goedsamenwerken.nl | Foto's: Veld 4, Zoelen en ^{*}): Marianne van Lienden

Agenda

1	2	3	4	5
9	10	11		
16	17	18		

Agenda Fruithof cursussen

Zaterdag 13 januari >> Cursus wintersnoei. 's Ochtends theorie en 's middags praktijk in de collectieboomgaard.
Kijk voor meer informatie op www.fruithof-frederiksoord.nl

De datum van de entcursus tevens open entdag is op het moment van het ter perse gaan van dit blad nog niet bekend. Zie in 2024 de website: www.fruithof-frederiksoord.nl

U kunt bijvoorbeeld een nieuw exemplaar van uw oude vruchtboom laten enten voor een gering bedrag en deze direct weer meenemen om er thuis een boom van te kweken. Neem hiervoor jong (eenjarig) hout met een lengte van ongeveer 30 tot 50 cm mee.

Van veel oude appel-, peren- en pruimenrassen is enthout beschikbaar, maar als u wilt weten of enthout van een bepaald ras die dag aanwezig is, neem dan contact op met de Fruithof of de NPV info@npv-pomospost.nl over de beschikbaarheid van enthout en onderstammen.

**WIJ WENSEN U EEN GELUKKIG EN FRUITIG 2024
HET BESTUUR VAN DE NPV EN DE REDACTIE VAN POMOSPOST**

Bezoek aan Boomgaard Noorderwold

Nieuwe natuur voor biodiversiteit

De kiem van het contact met Stichting Flevo-landschap werd gelegd door Alexander van Putten, medewerker Terreinbeheer van deze Stichting, die in april 2020 in een e-mail aan de NPV vroeg hoe hij appelstroop kon maken van het fruit, afkomstig van het Natuurpark Flevoland. In de zomer van hetzelfde jaar – in coronatijd – begon het overleg (ook via de e-mail) met Roelof Duijff, terreinbeheerder van het Flevo-landschap, over de aanleg van een boomgaard in het nieuwe natuurproject Noorderwold-Eemvallei op voormalige landbouwgrond nabij de Wulpweg/Imbisweg, gemeente Zeewolde (bij Almere). Een boomgaard past in dit ontwerp met ruimte voor nieuwe natuur, experimentele landbouw (agroforestry, natuurinclusieve landbouw), recreatieve belevingswaarde, landschapsschoon en biodiversiteit. Ook de doelstelling ‘behoud van oude rassen’ sluit aan bij dit concept. De NPV heeft geadviseerd over de fruitsoorten en -rassen, de verhouding appel - peer en de aanplant. Hieronder volgt het verslag van het bezoek van de voorzitter en ondergetekende aan de nieuwe Boomgaard Noorderwold onder leiding van Roelof Duijff begin oktober.

Wensen van het Flevo-landschap

Voor de inrichting van de Boomgaard Noorderwold heeft Roelof Duijff met zijn team gekozen voor de aankoop van hoogstam fruitbomen bij een kweker van historische fruitrassen (met milieukeur en onder skal). Zij hadden de volgende aandachtspunten:

[Opsomming]

- Biodiversiteit
- Hoogstambomen
- Diverse fruitsoorten
- 2 à 3 stuks hoogstam appelbomen met maretak
- Agrarisch medegebruik

Inrichting

Als basis voor het originele ontwerp was, als windkering, voor twee houtwallen gekozen met inheemse boomsoorten, aan te leggen vanaf eind 2023, met daartussen twee stroken, elk 3 m1 breed en 345 m1 lang, met fruitbomen in een rij. Tussen de strook met fruitbomen een strook met een gras/klaver mengsel dat twee tot drie keer per jaar zou worden gemaaid en afgevoerd door de grasdrogerij. Bij nader inzien vond Roelof Duijff dit ontwerp “een beetje saai” en hij vroeg zich dan ook af of het anders kon. Het zijn drie rijen met fruitbomen geworden, aangeplant op een grotere afstand en stroken, ingezaaid met een zadenmengsel, passend bij de grondsoort. Een gouden greep, want deze drie rijen vullen het uitgestrekte perceel beter op. Een ‘bloemblokmengsel’ is een zadenmengsel uit het Partridge-project dat als doel heeft het leefgebied voor insecten te versterken. Hiervan profiteren ook diverse vogelsoorten, zoals de patrijs (die helaas niet meer in Flevoland aanwezig is) die er niet alleen insecten, maar ook kruidenzaden als voedsel kunnen vinden, zo vertelt Roelof.

Na een autorit van de Meerkoetenlaan in Lelystad naar de Wulpweg/Imbisweg bij Zeewolde – het gebied dat beheerd wordt door het Flevo-landschap is erg uitgestrekt – komen we aan bij de stroken met één- en tweejarige planten waartussen inheemse bomen zijn aangeplant. Het ‘bloemblokmengsel’ is nog steeds een lust voor het oog, zelfs in de eerste week van oktober. Er bloeit nog cichorei en er vliegen koolwitjes tussen de planten uit de koolfamilie. Er vliegt een buizerd op van een uitkijkpost – hij zal voldoende muizen tussen de beplanting kunnen vinden – en wij zien en horen putters, die tussen de kaardenbollen foerageren.

We lopen door het hoge gras naar de boomgaard waar tussen de stroken met bomen akkerbouw- of groentegewassen biologisch worden geteeld.

Er is gekozen voor appel-, peren-, pruimen- en kersenbomen, in totaal 106 bomen. Op de kop van elke rij is een wat oudere appelboom gepland om een toekomstige startactiviteit voor genodigden aantrekkelijker te maken. Inderdaad hangen er vruchten aan enkele oudere appelbomen, een ervan is King of the Pippins, synoniemen Reine des Reinettes en Wintergoldpearmain, ook een Groninger Kroon draagt al. Aan het eind van twee rijen is een appelboom met een maretak gepland. Beide bomen, een wens van Roelof, zijn in Brabant aangeschaft.

Het plan voor het natuurproject Noorderwold-Eemvallei.

Inrichtingsplan Boomgaard Noorderwold van de 3 rijen fruitbomen.

King of the Pippins.

Appelboom met maretak.

Het agroforestry project

Naast de realisering van Boomgaard Noorderwold ontwikkelt Stichting Erf op een aangrenzend perceel een agroforestry experiment, bestaand uit de biologische teelt van hazelnoot en daartussen stroken graan, gras/klaverteelt of andere landbouwproducten. Het duurt naar verwachting een jaar of tien voordat er hazelnoten geoogst kunnen worden. Dit jaar staan er biologische rode bieten op de stroken tussen de hazelaars en die zien er gezond uit op de zeeklei.

Voor dit project wordt samengewerkt met Wageningen Universiteit Research (WUR). Sinds 2019 onderzoekt WUR de mogelijkheden voor Agroforestry. De onderzoekers willen weten wat agroforestry kan opleveren aan productie en bodemvruchtbaarheid. Ook onderzoeken zij wat de invloed is op ziekte en plaagdruk en hoe je de natuur en de biodiversiteit kunt integreren in een rendabele bedrijfsvoering. Dit jaar is de oogst van spelt (een tarwesoort) al gebruikt voor brood dat in Zeewolde wordt gebakken en verkocht. Het voorplan is om volgend jaar de stroken tussen de fruitbomen te benutten voor de teelt van veldbonen, die gaan dienen als plantaardige vleesvervangers die in de omgeving verkocht zullen worden, een win-win situatie voor natuur en milieu.

Gebruik van het fruit

Overeengekomen is, dat er geen productiedoelstelling voor de toekomstige fruitopbrengst zal gelden, maar er wordt toch iets nuttigs gedaan met het fruit in de vorm van sap persen en mogelijk de productie van cider. Deze doelstelling sluit aan bij de oogst van appels uit de boomgaard in het Natuurpark Lelystad, die wordt verwerkt tot appelsap dat in de eigen bezoekerscentra te koop wordt aangeboden.

De nieuwe boomgaard wordt door een medewerker van het Flevo-landschap en zijn vrijwilligersteam onderhouden.

Meer natuurontwikkeling

Stichting Flevo-landschap heeft de opdracht van de overheid gekregen om 180 ha nieuwe natuur in te richten voor herstel van de biodiversiteit. Dit is noodzakelijk vanwege de verbreding van de A6. Boomgaard Noorderwold is inmiddels gerealiseerd, maar er moet nog veel werk worden verzet. In de planning staat de aanleg van een bosrand langs de A6 – waarvoor de bomen nog opgekweekt moeten worden – en het achterliggende perceel met mais zal veranderen in moeras met struweel en nat grasland. Op diverse plekken zal riet groeien. Er worden een voetpad en een fietspad aangelegd voor recreatie. Er wordt een wal aangelegd waarvoor de Eem licht wordt uitgediept, met een verhoging eromheen. Het waterschap Vallei en Eem wil de vrijgekomen klei benutten voor de versterking van dijken in de omgeving. Het zal drie jaar duren voordat het ontwerp gerealiseerd is, want het bestemmingsplan moet nog worden gewijzigd en een deel van de grond verkocht voor woningbouw. De NPV zal de Boomgaard Noorderwold vast en zeker voor die tijd weer bezoeken.

Tekst en foto's Marianne van Lienden

Bronnen

Ontwerp Boomgaard Noorderwold.

Ontwerpplan totaal.

<https://www.wur.nl/nl/onderzoek-resultaten/onderzoeksinstituten/plant-research/show-wpr/pps-agroforestry.htm>

Maretakkenkwekerij: <https://www.maretakkenkwekerij.nl/assortiment-bomen-met-maretakken>

De rij hazelnootstruiken van het agroforestry experiment.

Geschiedenis van de fruitteelt

De druiventeelt in het Westland

Eeuwenlang zijn er druiven geteeld in het Westland, de streek met kassen, gelegen tussen Den Haag en Rotterdam. Druiven waren tot in het midden van de vorige eeuw een van de belangrijkste agrarische producten van de regio. ‘Westland Roem’ was de algemene verzamelnaam voor Westlandse druiven waarvan meerdere rassen werden geteeld. Ze stonden bekend om de mooie trosvorm, de rijke, zoete en sappige smaak en de maagdelijke dauwlaag.

Teelt aan muren

Kaart van 1566 van het klooster der Maria Magdalena Regulieren van Bethaniën in 's Gravenzande.

Historie

De eerste schriftelijke vermelding van een wijngaard is bekend uit het Kaartboek van de landerijen van het 's-Gravenzandse klooster Maria Magdalena in Bethaniën van de Reguliere Kanunniken. Op de detailkaart (zie foto) helemaal rechts bagijnhof en klooster. In de tweede helft van de 16e eeuw had het dorp De Lier een kerk- of een kerkhofmuur waaraan druiven geteeld werden. In de eeuwen daarna wordt de druiventeelt geregeld vermeld als muurteelt.

Druiven vond men in de 17e en 18e eeuw vooral op buitenplaatsen van de adel en de rijke stedelingen, waar ze tegen schuttingen en muren stonden. Vanaf het begin waren fruitmuren bij voorkeur op het zuidoosten gericht. Zo kon het fruit zoveel mogelijk van zon en warmte profiteren. Bovendien minimaliseerde een muur de invloed van wind, wat vooral aan de kust van Holland gunstig was. Er ontstond een microklimaat waar het tot meer dan tien graden warmer kon zijn dan erbuiten. Jan van Groen, de hovenier van Frederik Hendrik op het Huis Honselaarsdijk, behandelt in zijn leerboek over de tuinbouw “Den Nederlandtsen Hovenier” (Amsterdam 1669) de teelt van druiven. Fagel, vriend en secretaris van Willem III, Prins van Oranje en stadhouder, noemde de “Westlandse blauwe Druif” als exportproduct naar Engeland al voordat Willem III koning van Engeland, Schotland en Ierland werd in 1689.

Een bekende figuur was pastoor Franciscus Verburch

(1616-1708), die in 1647 tot taak kreeg de parochie Poeldijk op te bouwen en die er zestig jaar lang zijn pastorale taak heeft uitgeoefend. Van hem zegt de volksoverlevering dat hij de tuinbouw, en de druiventeelt in het bijzonder, sterk bevordert heeft. Hij was van huis uit bekend met zowel vruchtbomen als cultuurgewassen en door zijn opleiding in Keulen heeft hij zich in het bijzonder beziggehouden met de druiventeelt.

De 19e eeuw

Druiventeelt was aanvankelijk een luxe teelt op de buitenplaatsen. Na de sloop van de meeste buitenplaatsen rond 1800 werden de fruitmuren op de vrijgekomen percelen gehandhaafd. Zelfstandige tuinders kregen de kans deze fruitmuren te benutten voor fruit- en druiventeelt, al zijn er reeds mededelingen van tuinders die druiven

teelden in het begin van de 18e eeuw.

In de Staat van de Landbouw in het Koninkrijk van Holland, wordt in het jaar 1828 het Westland voor het eerst een centrum van de druiventeelt genoemd, met een vermelding van verzending van dit fruit op Engeland, waar goede prijzen gemaakt werden. In 1837 wordt gezegd dat er in het Westland 800 druivenmuren waren, met een geschatte lengte van 40 km en een opbrengst van 15.000 pond druiven die voor de helft naar Engeland gingen.

In de eerste helft van de 19e eeuw werd de druiventeelt de belangrijkste teelt en werden er veel nieuwe muren gebouwd. Voor de teelt aan de ongeveer twee meter hoge muren werd gebruik gemaakt van de horizontaal geleide struikvorm, die hier algemeen was en daarom als Westlands snoer werd aangeduid. De zijtakken, de leggers, werden verticaal omhoog gebonden. Zolang de druivenstokken aan de muur en in de kas nog niet voldoende opgegroeid waren, kweekte men groente en kleinfruit als onderteelt, zoals rode bes of aalbes.

Later was de bouw van druivenmuren zo sterk uitgebreid dat W.A. Viruly Verbrugge in een studie over het jaar 1878 vermeldt, dat de totale lengte van de druivenmuren op ruim 178 km kon worden gesteld, die 331.000 kg druiven opleverden.

Het monument voor pastoor Franciscus Verburch in Poeldijk. Foto Vera de Kok.

Overzicht glasopstand van een oude muurkas tegen een fruitmuur in restauratie.

Van teelt aan muren naar teelt onder glas

Tot rond 1850 werden uitsluitend natuurdruiven (buitendruiven) aan muren geteeld. Deze teelt was sterk afhankelijk van de weersomstandigheden waardoor de kwaliteit van de oogst erg onzeker was. Het bleek steeds moeilijker te worden de druiven aan de muren behoorlijk rijp te krijgen en omstreeks 1880 kon men zelfs enige jaren achtereen spreken van een volslagen misoogst. Men heeft dit wel toegeschreven aan een ongunstige klimaatverandering. Weerkundige waarnemingen over die tijd bevestigen dit echter niet. Barendse geeft in zijn boek "Hollands tuin" een zeer aannemelijke verklaring voor de toenemende moeilijkheden. De teelt van aardappelen en uien voor de Engelse markt gaf een veel groter rendement dan die van appels en peren. In de loop der tijd werden daarom veel boomgaarden en boomsingels opgeruimd. Hierdoor verviel de beschutting voor de druiven, de tuinen kwamen open te liggen voor de wind en het gunstige microklimaat verdween. Bovendien kreeg men na 1850 soms te kampen met meeldauw in de druiven, met als gevolg enkele jaren van misoogst. De druiven werden bijna niet meer rijp, en het Westland kwam in de ban van de grote landbouwcrisis die geheel West-Europa teisterde. De handel op Engeland was toen als gevolg van kwalijke handelspraktijken en een verkeerde rassenkeuze vrijwel geheel verloren gegaan. De druiventeelt raakte in grote moeilijkheden.

Het grote aantal klachten over het niet rijp worden van de druiven stimuleerde de teelt achter glas. Na 1850 begon men meer en meer zogenaamde schietramen te gebruiken, die tegen de muren geplaatst werden. Dit om de teelt wat sneller op gang te brengen, te beschermen en om eerder te kunnen oogsten. Een aanzienlijke verbetering gaf de lessenaar, een muurkasje van zeer bescheiden afmetingen, dat zijn naam ontleende aan zijn vorm. Daarna kwamen de muurkassen en in 1888 werd de eerste druivenserre (een kas met glas aan beide zijden) gebouwd.

In 1879 wordt vermeld dat de teelt in de open lucht geheel mislukt was, maar dat kasdruiven een redelijke opbrengst gaven.

Omdat andere producten, zoals aardappelen, gedurende enkele jaren geen behoorlijke prijzen oprichtten en de inkomsten van druiven hard nodig waren,

begon men naar voorbeeld van muurkasjes ook steeds meer en grotere kassen voor de druiventeelt te bouwen. Eind 19e eeuw werden naar Belgisch voorbeeld tweezijdige glazen kassen gebouwd wat later tot de bouw van de zogenoemde warenhuizen leidde. Rond 1895 begon men in Naaldwijk kassen te verwarmen door buizen met warm water, een voorbeeld dat eerst in Wieringen en later in andere Westlandse dorpen werd gevolgd. Niet alleen werden de druiven eerder rijp en konden ze daardoor een hogere prijs opbrengen, maar ook stelde dit de telers in staat fijnere variëteiten te gaan telen. In 1900 benutte men niet minder dan 400 km muren voor de druiventeelt. Groeide de druiventeelt in kassen vrij snel. In 1904 waren er al 25 ha druivenkassen en 1,32 ha perzikkassen en in 1912 was het glasoppervlak voor druiven gestegen naar 60 ha en voor perziken naar 14 ha.

Na de Eerste Wereldoorlog was het oppervlak druiven verviervoudigd en het bedroeg daarmee driekwart van het gehele Nederlandse oppervlak aan druiventeelt. De grootste uitbreiding van het Westlands druivenareaal vond plaats in de jaren twintig van de vorige eeuw. De hoogste productie werd in 1936 bereikt, namelijk 22 miljoen kilo druiven. Westlandse druiven werden geëxporteerd naar Engeland, Zweden, Noorwegen, Duitsland en Ierland.

Vanaf het begin van de twintigste eeuw tot aan het einde van de Tweede Wereldoorlog was de druiventeelt de belangrijkste teelt in het Westland. Overal stonden de bekende druivenkassen waarin hard werd gewerkt door het hele gezin, want vrouwen en kinderen hielpen van jongs af aan mee met het krenten van druiven.

Bijna altijd krentten vrouwen de druiven.

De druiventeelt bereikte omstreeks 1950 het hoogtepunt waarna het snel bergafwaarts ging. Teelttechnische vernieuwingen, altijd de succesformule van de Westlandse tuinbouw, bleken uitgeput. Door de stijging van de arbeidskosten werd het arbeidsintensieve krenten van de druiven te duur (krenten wil zeggen dat de kleine korreltjes worden verwijderd, zodat de rest van de korrels kan uitgroeien tot volle, sappige en zoete druiven), terwijl ook toen al een groeiend gebrek aan 'gekwalificeerd personeel' voor dit werk ontstond. Maar bovenal bleek de concurrentie van landen als Frankrijk, Italië en Spanje te groot, waardoor de export stagneerde. De teloorgang van de druiventeelt werd met enige vertraging gevolgd door de afname van het areaal aan kassen. Vrijwel overal hebben kassen inmiddels moeten wijken voor moderne 'warenhuizen' – in feite te beschouwen als 'plat glas op poten' – waarin tomaten, paprika en bloemen domineren.

Vroege van der Laan.

Frankenthaler.

Enkele tafeldruivenrassen

Vanaf het begin van de 18e eeuw werd hoofdzakelijk gebruik gemaakt van vroege druivenrassen die tegen muren opgroeiden. Deze druiven werden natuurdruiven genoemd (historische buitendruiven). Als blauwe druif werd de Gewone Blauwe vermeld en als witte de Muskadel, Paarldruif, Raamburger en Vroege van der Laan (door Knoop ook Diamantdruif genoemd).

In de 19e eeuw was aanvankelijk de Westlandse Frankenthaler de voornaamste variëteit bij de blauwe druiven. Daarna werd Black Alicante de belangrijkste, omdat deze beter geschikt bleek voor de export dan de Frankenthaler, die in het buitenland minder bekend was. De Gros Colmar handhaafde zich in die periode. Beide variëteiten gaven grote trossen met zware 'korrels', waardoor ze financieel aantrekkelijker waren. Vooral de Gros Colmar kwam in de kas goed tot zijn recht. Naast bovengenoemde waren er Golden Champion, Muskaat van Alexandrië en de Gros Maroc, die grotere en mooier bedauwde vruchten hadden, hoewel ze in smaak de mindere waren. Als witte muurdruif had de Vroege van der Laan zich gehandhaafd hoewel er slechts enkele kilometers muur mee waren bekleed. Als tafeldruiven onder glas kwamen in de 20e eeuw Foster's White Seedling, vanwege haar grote vruchtbaarheid, en Witte Westlandia (Duke of Buccleugh) op.

Einde van de druiventeelt

Na de Tweede Wereldoorlog was het druivenareaal gehalveerd. In de jaren vijftig tot zestig werd geprobeerd de Westlandse druiventeelt in haar oude glorie te herstellen. Om de Westlandse druiven te promoten werden toentertijd veel reclamecampagnes en grote druivenfeesten georganiseerd met druivenprinsessen en praalwagens. Door concurrentie uit bijvoorbeeld Griekenland en Italië, de te grote arbeidsintensiviteit van de Westlandse druiventeelt en het steeds meer overgaan op andere monoculturen in de warenhuizen is de druiventeelt in de jaren tachtig verloren gegaan. Enkele typische, gemetselde druivenmuren zijn nog zichtbaar, onder andere in Poeldijk, Kwintsheul en Wateringen. Slechts enkele liefhebbers telen nog historische druivenrassen, bijvoorbeeld de historische druivenkwekerij Sonnehoek in Kwintsheul is nog actief met de teelt van historische druiven en doet oude tijden herleven. Zij heeft de status van rijksmonument onder meer vanwege een nostalgische fruitmuur van 90 meter lang. Volgens de oude traditie staan er nog diverse druivensoorten, zoals Frankenthaler, Black Alicante en Gros Maroc, een Nederlandse tafeldruif.

Gros Maroc.

Golden Champion.

Muskaat van Alexandrië.

Foster's White Seedling.

In de nieuwe proeftuin, die in 1924 te Naaldwijk werd opgericht, is veel aandacht besteed aan de verbetering van de druiventeelt. Geëxperimenteerd werd met het enten van de Black Alicante op de Westlandse Frankenthaler met behulp van de zogenoemde Engelse copulatiemethode, er werd onderricht gegeven in het omenten van druivenstokken en met bestrijding. Door kruisingen tussen Black Alicante en Golden Champion ontstonden nieuwe variëteiten als Professor Aberson (wit), Willem Verheul en Proeftuins Grote Blauwe.

Dubbele kopkas en kniekas van het Westlands Museum.

Druivenkas in de Fruithof in Frederiksoord.

Interieur van de druivenkas in de Fruithof in Frederiksoord.

Wat nog rest van de druiventeelt, die ooit van zeer groot economisch belang was, is een museum. In het Westlands Museum voor Streek en Tuinbouwhistorie in Honselersdijk wordt de Westlandse geschiedenis van de Romeinen tot heden behandeld. Extra aandacht gaat uit naar de ontwikkeling van de (glas) tuinbouw. Aan bod komen onder andere de verschillende tuinbouwteelten, de belangrijkste typen kassen en het veilingsysteem. Bij het museum bevindt zich een historische tuin, waarin een reconstructie is gemaakt met origineel materiaal van een Westlands tuinbouwbedrijf uit vroeger tijd. In deze tuin worden op ouderwetse wijze producten gekweekt die vroeger veel voorkwamen in het Westland, zoals druiven, perziken, pruimen en asperges. Op dit moment is er een bijzonder fraaie tentoonstelling te zien over 'Buitenplaatsen in de Gouden Eeuw'.

Na een (geormerkte) schenking van Stichting Roelfsema van tienduizend euro kon in 2007 de Fruithof in Frederiksoord een onverwarmde druivenkas verwerven. Jan Nanninga, vrijwilliger van het eerste uur, heeft stekken van de volgende tafeldruiven uit zijn eigen kas ter beschikking gesteld: Black Alicante, Witte Alicante, Frankenthaler, Muskaat van Alexandrië, Westfrisia en Professor Aberson.

Tekst Jan Veel, foto's Wikipedia Commons (tenzij anders aangegeven).

Bronnen

Barendse, J. Hollands tuin. De Westlandse tuinbouw van vroeger tot nu.

Emmens, J. De ontwikkeling van de druiventeelt in het Westland, in Zuid-Holland. Zevende Jaargang Nr 2, april 1961, pp. 45 ev.

Het Westland en zijn tuinbouw. Vragen van de dag, jaargang 21, 906/, pp. 825 e.v.

Ruim drie eeuwen tuinbouw in Rijswijk. Tijdschrift voor de tuinbouw. Jaargang 3, 1898, pp. 55 e.v. en 89 e.v.

Soest, Ir. W. van WESTLAND...ROTTERDAM...

ENGELAND. VAN MOESTUIN EN BOOMGAARD TOT 'GLAZEN STAD' 4.

<https://fransholtkamp.files.wordpress.com/2020/09/van-moestuin-en-boomgaard-tot-glazen-stad-voor-blog-2.pdf>

Sorgdrager, M., Nieuwe kas in de Fruithof. In: Pomospost winter 2007, pp. 13-14.

Twee rampzalige jaren voor de druiventeelder. In: Westlands Streekhistorie, p. 6 en 8. Jaargang 13, nr. 3, 2004.

De website het Westlands Museum voor Streek en Tuinbouwhistorie, <https://www.westlands-museum.nl/>

GEZOCHT:
LEDEN VOOR DE REDACTIE VAN DE POMOSPOST!!
Lijkt het u leuk om vier keer per jaar een goede en nuttige bijdrage te leveren aan de Pomospost?
Neemt u dan even contact op met Marianne van Lienden van de redactie onder info@npv-pomospost.nl

Verlag van de reis naar Brogdale 27 tot en met 29 september 2023

Op initiatief van Thijs Jostmeijer toog een gezelschap van pomologen en fruitliefhebbers naar het Engelse Brogdale, een gehucht in Kent. Hier bevindt zich één van de grootste fruitcollecties van Europa, de hoofdbestemming van deze reis.

Woensdag 27 september was de heenreis. Om alle twaalf deelnemers te kunnen bedienen waren drie auto's nodig. Afsproken was dat we elkaar zouden ontmoeten op het parkeerterrein bij de incheck van de Kanaaltunnel in Calais. Dat lukte wonderwel, zodat we om 14.15 uur present waren. Na controle van onze papieren werden de auto's naar een gereedstaande dubbeldekstrein gedirigeerd. Zo verdween wagen na wagen in de gulzige buik van de autotrein.

Na een broeierig ritje van ruim twintig minuten werd Albion bereikt. Daarna ging het snel: binnen het uur waren we aanbeland in Faversham, een slaperig havenstadje dichtbij Brogdale. Thijs had een interessante accommodatie geregeld: het voormalige Customs House. Dat is te vertalen als Douanehuis. Kennelijk kwam het zeewater vroeger nog wel tot in de haven... Het is mij althans niet helemaal duidelijk waar eb en vloed zijn gebeven.

Ingang Brogdale.
Foto Jeanne van den Boom.

Thijs c.s. voor het hoofdgebouw van Brogdale.
Foto Bea N. Jonker-Otjes.

Faversham Creek. Foto Bea N. Jonker-Otjes.

Donderdag 28 september was Brogdale dag. Om tien uur was er een afspraak met Dr. Matthew (Matt) Ordidge, curator van de genenbank van de National Fruit Collection, de Engelse genenbank waar referentiemateriaal van duizenden fruitrassen wordt beheerd. We werden ontvangen met koffie en koekjes waarna Matt het een en ander uitlegde over de collectie, het ontstaan en de monumentale status ervan. Het is daar op het terrein een wirwar van organisaties met allemaal eigen taken en daarnaast zelfs een honden-trimsalon en een kapper om extra inkomsten te genereren. Voornaamste punt is dat het Ministerie van Landbouw zich grotendeels heeft teruggetrokken als financier en alleen nog bepaalde onderdelen van het fruitonderzoek sponsort.

Na nog diverse vragen te hebben beantwoord, stelde onze gastheer voor om naar buiten te gaan, de appelboomgaard in. Vrijwel de eerste de beste boom, die we tegenkwamen was een van de rassen die we graag

Met onze gastheer, dr. Matthew Ordidge. Foto Bea N. Jonker-Otjes.

wilden bekijken: Jansen von Welten. Meteen bleek dat er iets mis was. Een van de beide bomen was afwijkend: zeker geen Jansen von Welten! Matt leek zich een beetje te generen. Overigens staan van elke accessie (ras) twee bomen in de collectie. Valt er een uit, dan wordt terstond een nieuwe opgekweekt. Dit gebeurt, tot onze grote verrassing en hilariteit, bij een kweker in Nederland.

Jansen von Welten.
Foto Jeanne van den Boom.

Matt nam ruim de tijd om ons rond te leiden. Ondertussen raakte een deel van onze mensen op drift in de boomgaard. De curator leek er gaandeweg steeds meer aardigheid in te krijgen om ons zijn paradepaardje te laten zien. Een steeds kleiner wordend groepje volgde hem meerdere honderden meters naar de nieuwe kersencollectie, de pruimencollectie en wat nog resteerde van de oude appelcollectie. Deze laatste stamt uit de jaren vijftig en bestaat uit vrij slecht onderhouden, vrij fors uitgroeide bomen op onderstam M9. Op termijn wordt deze opgeruimd; de nieuwe collectie neemt dan de "taken over".

Als afsluiting van de rondleiding voor de lunch was nog de perencollectie aan de beurt. Die lag behoorlijk afgelegen, voor mijn gevoel helemaal achterin, maar was alleszins de moeite waard! Wij troffen er een boomgaard met zwaarbeladen bomen aan, met takken die bijna afbraken onder het gewicht van de tientallen kilo's perfecte peren. Een waar genot om te zien! Ik kan me niet heugen ooit zo'n verrukkelijk beeld te hebben mogen waarnemen. Het was ongekend. Oh, was ik maar wat langer gebleven... en had ik maar een kruiwagen meegenomen. Ondertussen aanschouwde Matt goedkeurend hoe diverse prachtig volgroeide peren een nieuwe eigenaar vonden. Veel te laat verschenen wij aan de lunch alwaar diverse deelgenoten al bijna klaar waren met eten.

Hierna was het de bedoeling om de appelcollectie op uitgebreidere schaal

Glorie van Holland.
Foto Jeanne van den Boom.

Zwaarbeladen perenboom.
Foto Bea N. Jonker-Otjes.

Perenboomgaard, gereed om te plukken voor Craft cider. Foto Jeanne van den Boom.jpg

te bekijken. Ware het niet dat de gastheer ons nog een bijzonder boek uit zijn archief wilde laten zien. Enkele mensen volgden hem. Ondertussen werd ik een beetje ongeduldig. Een van mijn persoonlijke doelen was om zoveel mogelijk Nederlandse rassen uit de Engelse collectie te bekijken, te fotograferen en om vruchten te verzamelen. Afijn, gezien de tijd, besloot ik om dan maar op eigen houtje verder te gaan. Het lukte nog om van diverse Nederlandse en ook Engelse rassen te verzamelen.

Wat betreft de collecties: een zich terugtrekkende overheid heeft besloten tot het verlenen van minder financiële steun om de verzamelingen in stand te houden. Jammer genoeg is daardoor de bessencollectie opgeheven. Ik heb begrepen dat een deel ervan door de Royal Horticultural Society in Wisley in stand wordt gehouden. In de

appelcollectie misten toch behoorlijk veel bomen door uitval. Omdat er van ieder appelras slechts twee exemplaren aanwezig zijn, is de kans op uitsterven van rassen reëel. Op sommige plekken waren beide bomen verdwenen. Daarnaast heb ik meermalen gezien dat van een accessie de beide bomen verschillend waren. Welke is dan de echte? Tenslotte was de etikettering van de collectie abominabel: veel etiketten waren onleesbaar, afgewaaid en gescheurd. In algemene zin waren op het hele fruitcomplex in Brogdale heel veel open plekken c.q. ongebruikte percelen, waardoor het geheel een nogal versnipperd beeld oplevert. Conclusie van Auke Kleefstra's kant: een alleszins geslaagd reisje, maar voor echte liefhebbers te kort om alles op zich in te laten werken. Ik zie ernaar uit om nogmaals naar Brogdale te gaan en om dan ook eens in de archieven te duiken.

Vrijdag 29 september, de laatste dag, stond op het programma om naar Wisley Gardens te gaan. Echter, in verband met het bespreken van de indrukken van de fruitcollecties van Brogdale en het opruimen en schoonmaken om onze accommodatie netjes achter te kunnen laten, was hier te weinig tijd voor en besloten we naar Canterbury te gaan.

Canterbury, beroemd om zijn prachtige kathedraal als zetel van de aartsbisschop van Canterbury (het

Tien Shan-Barrie Juniper met QR code.
Foto Walter den Hollander.

hoofd van de Anglicaanse kerk), is een mooi middel-eeuws stadje met oude vakwerkhuisen, gelegen aan de rivier de Stour. Vanuit het centrum is, via een prachtige toegangspoort, de kathedraal te bereiken, die in zowel romaanse als gotische stijl gebouwd is. Het interieur is voorzien van schitterende glas-in-lood ramen, vele bijzondere graven en de crypte met daarin de schatkamer.

Kathedraal van Canterbury in de steigers.
Foto Jeanne van den Boom.

Interieur van de kathedraal.
Foto Bea N. Jonker-Otjes.

Canterbury is ook bekend geworden door de "Canterbury Tales", een van de belangrijkste literaire werken in de Engelse taal, van Geoffrey Chaucer. Hij beschrijft daarin de verhalen van de pelgrims die op bedevaart gingen naar Canterbury in verband met de moord in de kathedraal van aartsbisschop Thomas Beckett in 1170.

De aanwezige vintage-, boek-, modelbouw- en fashionwinkeltjes in Canterbury zijn ook zeer het bezoeken waard, alsmede de Daily Farmers Market (The Goods Shed) in het Station Road West, dat tevens een restaurant herbergt dat verse producten verwerkt die in het Station te koop zijn.

Daar we 's middags alweer in Folkestone moesten zijn voor het inchecken van de autotrein door de Kanaaltunnel hebben we nog even geluncht in Canterbury en daarna zijn we vervolgens snel via een mooie toeristische route door Kent naar de autotrein gereden. Tijdens de treinreis van circa 50,5 km, die circa 35 minuten duurt, blijf je in je voertuig. De tunnel is in 7 jaar gebouwd, is 3,3 km in Frankrijk, 9,3 km in het Verenigd Koninkrijk en 37,9 km onder water, met een bereik van 75 meter diepte onder de zeebodem: Een van de zeven wonderen van de moderne wereld!

Geoffrey Chaucer in Canterbury.
Foto Bea N. Jonker-Otjes.

Daily Farmers Market. Foto Bea N. Jonker-Otjes.

Auto's wachtend voor de ingang van de Kanaaltunnel. Foto Jeanne van den Boom.

Nadat de autotrein ons weer veilig op het Franse vasteland had gebracht, hebben we afscheid van elkaar genomen, opdat ieder zijn eigen route naar Friesland, Noord-Brabant en Noord-Holland kon vervolgen.

In verband met het tijdsverschil was het ongeveer middernacht dat wij thuis arriveerden. Misschien een volgende keer een dagje extra, want het is toch wel een reis. Als je in Engeland bent, zijn er zoveel leuke dingen te bedenken en te doen, bijvoorbeeld een bezoek brengen aan Wisley Gardens, dat we nog te goed hebben!

Thijs, complimenten voor de organisatie en hartelijk dank voor interessante reis, Jeanne van den Boom, Walter den Hollander, Bea N. Jonker-Otjes, Auke Kleefstra, Piet Konijn, Geo de Kruijk, Liesbeth van Steijn, Anneke van Sijpveld, Rogier Tan, Cees Vroegop, Jan Zandbergen.

Opgetekend door Auke Kleefstra en Bea N. Jonker-Otjes met dank aan Jeanne van den Boom, Walter den Hollander en Bea N. Jonker-Otjes voor de prachtige foto's.

Nagekomen bericht
De entcursus van de Fruithof is
op 27 januari 2024!
Zie: fruithof-frederiksoord.nl

Kijk op de boom

Espalier: het geleiden van fruitbomen 1

Cultuurgeschiedenis van het leifruit. Het begin.

Het ontstaan van leifruit begint met simpelweg het planten van een fruitboom tegen een muur. Espalier komt van het Italiaanse woord 'spalliera' dat schouderhoogte betekent. Er wordt een raamwerk gemaakt tot deze hoogte, waar de takken van fruitbomen langs worden geleid. Heel praktisch want een leiboom neemt weinig ruimte in, geeft geen schaduw in een kleine tuin en het fruit is makkelijk te oogsten. Later, wanneer hoveniers het leiden tot een kunst gaan verheffen, heeft het esthetische aspect van een leiboom prioriteit.

De Kleine IJstijd

Men neemt aan dat rond de Kleine IJstijd, met de koudere temperaturen, het planten van fruit tegen muren is ontstaan. Dit nog zonder het aanbinden en leiden. Rond 1430 begon de Kleine IJstijd en deze duurde tot ongeveer 1850. De gemiddelde temperatuur in ons land lag 1 tot 2 graden Celsius lager dan na 2000. Tussen 1530 en 1630 was het dieptepunt. De winters duurden van november tot april en de zomers waren herfstig. Na 1630 begon de temperatuur zich te herstellen en werd het relatief zacht weer.

Een muur neemt overdag zonnewarmte op en geeft die in de nacht geleidelijk weer af. De warmte is zowel goed voor de groei van bomen en struiken als voor het fruit dat daardoor beter afrijpt. In het in 1561 uitgegeven boek 'De Hortus Germaniae', geschreven door de Zwitser Conrad Gessner, wordt het effect van muurwarmte op vijgen en aalbessen al beschreven.

De "Grand Carré", het centrale deel van de Potager du Roi (Moestuin van de Koning). Foto Sylvain Duffard.

Ontwikkeling van leifruit in Noord-West Europa

Midden 17e eeuw was er een snelgroeiende belangstelling voor leifruit in Europa. Het kreeg vooral een vorstelijke allure doordat Jean-Baptiste de La Quintinie (1626-1688), de ontwerper van de moes- en fruittuinen van Versailles onder Lodewijk XIV, de Zonnekoning (1638-1715) deze leitechniek ging toepassen rond 1680. In Nederland was het tot die tijd niet meer dan 'fruit tegen muren kweken', een praktische oplossing voor het bekleden van een muur. Door invloed van het Franse hof werd het ook een onderdeel van de tuinarchitectuur. Leivormen van peren werden in hagen langs sierborders geplant, dwergbomen van appels werden in vormen geleid en gesnoeid en ook werden vruchtbomen in patronen geplant. Vooral in tuinen

van buitenhuizen in Holland werden muren bekleed met leifruit en was dit een ware hype.

Aan het einde van de 18e eeuw nam de belangstelling voor leifruit in Nederland af. Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat het klimaat verbeterde en fruit tegen muren kweken niet langer noodzakelijk was. Fruitkundigen verlegden hun belangstelling naar het veredelen, selecteren en determineren van fruit. Zij noemden zich pomologen en oefenden zich niet langer in de technieken van het snoeien.

In Frankrijk echter werd het culturele erfgoed van Jean de la Quintinie nog altijd beoefend en verbeterd. De basis werd gelegd voor de 'taille raisonnée' ofwel bereedeneerde snoei. Deze snoeitechniek houdt in dat elke tak van jongs af aan wordt geleid met de focus op de definitieve vorm. De leivormen worden logischer en efficiënter opgebouwd. De gesteltakken worden langs een frame geleid en hierop wordt het vruchthout opgekweekt, met ook al in ogenschouw genomen de plaats van de fruitbloesems voor het jaar daarna. De oogsten werden significant vergroot en de kwaliteit van het fruit werd beter.

De bereedeneerde snoei is ontwikkeld (toeval of niet) in een tijd dat de stedeling zijn eigen fruit steeds minder kweekte. Daardoor groeide de handelsmarkt en met de opkomst van het transport per trein werd de fruitteelt verder gecommmercialiseerd. Fruitteeltbedrijven waren kenniscentra en legden tuinen aan waar nieuwe rassen, leifruit en bereedeneerde snoei kon worden

De aanplant van leifruit in de tuin van René DeBrouwere. Bron N.B.S. Mechelen (B).

Vraag en antwoord

Vraag: Zijn vijgen winterhard? Antwoord:

Vijgen zijn winterhard, mits je een geschikt ras voor Nederland kiest en de boom oud genoeg is. Een vijg verdraagt strenge vorst tot -15°C en kouder als hij vier tot vijf jaar oud is. In strenge winters kan de vijg boven de grond afvriezen. Bij een temperatuur lager dan -10°C wordt bescherming van de boom met vliesdoek aangeraden. Hij herstelt zich na strenge vorst en loopt weer uit. Verwijder afgevroren takken nadat de kans op vorst geweken is en voordat de boom uitloopt. Snoei bevordert de aanleg van vruchten en gezonde groei. De aanplant van een zelfbestuivend ras wordt aangeraden, omdat niet alle rassen zelfbestuivend zijn.

Kies bij voorkeur een vijgenras dat goed past bij ons klimaat, zie hiervoor de rassenlijst op het internet: <https://www.vijg.nl/rassen/> of laat je adviseren door een gespecialiseerde teler. Dit is een heel goede website: <https://www.facebook.com/achillesfeigen/>

Vijg aan spalterhek gebonden.

bewonderd. De burgers waren geïnteresseerd en geïntegreerd en bezochten naast deze tuinen ook tentoonstellingen, openbare voordrachten en discussieerden over beredeneerde snoei.

Eind 19e eeuw verdrongen sierborders de groenten- en fruitteelt uit de (particuliere) tuinen. Het kweken van fruit was toen van ondergeschikt belang geworden vanwege het grotere aanbod van fruit dat op de markt kwam. De zelfvoorzienende functie was niet langer noodzakelijk. Productiefruitteelt kreeg nieuwe teelttechnieken door de introductie van machines. Deze twee aspecten zijn hoofdzakelijk debet aan het verdwijnen van de beredeneerde snoei. Leifruit werd een zeldzaamheid, beoefend door iemand die niet alleen gezonde fruitbomen met een redelijke omvang wilde kweken, maar ook leibomen esthetisch verantwoord snoeide aan de hand van de beredeneerde snoeimethode.

Begin perenleiding op de Fruithof op ijsdag 18-1-2017.
Foto Fons van Oppenraaij.

Leifruit bezichtigen

Er zijn door heel Nederland tuinen en buitenplaatsen waar leifruit te bezichtigen is. Een aantal suggesties volgt hieronder.

De Fruithof in Frederiksoord heeft een unieke, 750 meter lange perenallee of perenleiding. Ongeveer 150 perenbomen zijn langs een zogenaamde open windleiding geplant, aan stevig draad tussen staanders, niet tegen een muur. Met veel aandacht en inspanning zijn ze in verschillende boomvormen gesnoeid.

Huis te Manpad in Heemstede, Zuid-Kennemerland. Een buitenplaats met een prachtig aangelegd park. Tussen 1720 en 1740 is hier de langste slangenmuur van Europa gebouwd, meer dan 200 meter, waartegen oude fruitrassen zijn geplant en geleid.

Fruitteelt Museum in Kapelle in Kapelle, Zeeland. Het tuinmuseum heeft ongeveer 170 verschillende fruitrassen waarvan een groot gedeelte wordt geleid. De vruchtbomen worden niet tegen een muur gekweekt maar langs palen, draden en ander geleidingsmateriaal.

Havezate Oldengaerde, in Dwingeloo onder beheer van Het Drentse Landschap. In dit blad staat een uitgebreid artikel over deze havezate waar leiperen zijn te bewonderen. Er worden rondleidingen georganiseerd onder begeleiding van een gids van Het Drents Landschap. Voor het bezoeken van de tuinen is het aan te raden om van tevoren de desbetreffende website te bezoeken voor de openingstijden en eventuele rondleidingen.

Tekst Margitta Deiman

Bron
Kuitert, W. en Freriks, J., 'Hovenierskunst in Palmet en Pauwstaart', 1994.

Leiperen tegen de achtergevel van de havezate Oldengaerde in Dwingeloo.
Foto Marianne van Lienden.

Buitengeluiden

Historische fruitsoorten worden gekoesterd op volkstuincomplex Bezoek aan volkstuinvereniging Piccardthof in Groningen

Bij volkstuinverenigingen zijn vaak fruitliefhebbers actief, zo ook op de Piccardthof in Groningen. Ingrid Vroom is er niet alleen verantwoordelijk voor de bijna 25 jaar oude boomgaard, maar heeft er zelf ook fruitbomen aangeplant. Hieronder volgt een verslag van het bezoek aan het complex door Margitta Deiman en ondergetekende.

Plattegrond van de boomgaard.

Ons land telt ongeveer 240 duizend volkstuinen, verspreid over zo'n duizend complexen en parken. De meeste volkstuinverenigingen zijn in de grote en middelgrote steden te vinden, met het zwaartepunt in de Randstad. Bijvoorbeeld binnen de gemeentegrenzen van Amsterdam liggen ruim zesduizend volkstuinen. De stad Groningen heeft drie grotere volks- en voedseltuinen: Tuinwijk, Tuin- en Recreatievereniging Stadspark en de Piccardthof, maar ook nog een aantal kleinere. De Piccardthof is gelegen ten zuidwesten van de stad, tussen de A7 en de Piccardthofplas. Het ruim 18 hectare grote gebied wordt beheerd door een Amateur Tuinders Vereniging. Het volkstuincomplex werd in 1942 opgericht en is genoemd naar de grote voorvechter van volkstuinen in de stad Groningen, de notabele Jan Hendrik Herman Piccardt (1866-1956). Op het terrein bevinden zich niet alleen ruim 300 tuinen, maar onder andere ook een boomgaard, een vlindertuin, een bloementuin, een bloemenweide, meerdere paddenpoelen en een bijenstal, die natuurvriendelijk beheerd worden. Het gebied kent een gevarieerde flora en fauna, waaronder een aantal vrij bijzondere vogelsoorten, zoals de ransuil en de ijsvogel.

Het bronstbeeld van J. H. Piccardt.

Siertuin en fruit

Ingrid Vroom wacht ons op bij de ingang aan de Schweizerlaan en we wandelen over paden van leemgrint, geflankeerd door volwassen loofbomen, naar haar tuin, een prachtige, beschutte plek waar het prettig verblijven is tussen de planten. Ingrid vertelt: “De Piccardthof is begonnen als voedselvoorziening voor de Groningers tijdens de Tweede Wereldoorlog. In het begin stonden er alleen eenvoudige bouwsels. In de jaren zestig van de vorige eeuw hadden mijn opa en oma er een huisje met een siertuin.” Een tuin met bloeiende planten was toen al de standaard. Daarvoor had iedereen een tuin voor het ‘nut’: men verbouwde zijn eigen groente; het ‘genoegen’ kwam later pas, toen de welvaart toenam. Ingrid vervolgt: “Later heb ik mensen leren kennen, die zeiden dat het er ‘leuk’ was. Als stadsmensen – we woonden op diverse locaties in de stad – leek een volkstuin ons wel wat en in 1999 hebben mijn man (Kees, helaas is hij dit voorjaar overleden) en ik er een houten huisje gekocht. We wilden er op natuurvriendelijke wijze tuinieren. Omdat het huisje zeven jaar leeggestaan had, moesten we het eerst opknappen. Daarna hebben we de siertuin aangepakt en er een natuurvriendelijke tuin van gemaakt met planten die aantrekkelijk zijn voor bijen, vlinders en andere insecten.” Ingrid en Kees hebben appels geproefd in de collectieboomgaard de Fruithof in Frederiksoord waarna ze in hun groentetuin aan de noordkant van het park acht verschillende appelbomen hebben aangeplant.

De natuurvriendelijke tuin van Ingrid.

De boomgaard

Als de koffie op is, wandelen we over paden met namen als Seringenlaan en Berkenlaan naar de boomgaard. Onderweg zien we bessenstruiken en een amandelboom die in het Fruithofje zijn aangeplant als voedsel voor mens en dier. Als heg voor zijn tuin heeft een hovenier een bijzondere snoeivorm toegepast: een rij appelbomen is met tonkinstokken in de vorm van een horizontale palmet geleid, een oude snoeivorm die vroeger langs paden in moestuinen werd toegepast.

Leifruit als heg in een tuin.

Ingrid wijst de weg naar de boomgaard.

De fruitbomen in de grote boomgaard zijn aangeplant als een slingerend lint dat je kunt volgen. Bij een boom vermeldt het naam-bordje "Guldborg". Deze Deense appel is geel met een helrode blos en de boom vormt een opgaande kroon. Volgens Lubbert Dijk van kwekerij De Baggelhof, die veel van de bomen geleverd heeft, klopt de rasnaam niet. Inderdaad, nadat de vruchten vergeleken zijn met de vruchten een boom verderop, een Notarisappel, blijken beide appels Notarisappels te zijn. Ingrid vindt het jammer dat er twee Notarisappelbomen blijken te zijn. Groningse rassen, zoals Veendammer Glorie en Groninger Kroon, zijn ook aangeplant. Op advies van Lubbert Dijk is gekozen voor sterke, oude rassen, die minder moeite hebben met de natte en zure veengrond. De pruim Hauszweitsche heeft dit jaar zo overvloedig gedragen dat de takken tot op de grond hingen. Omdat de kans bestaat dat zwaarbeladen takken afbreken, dun je de vruchten, dit wil zeggen dat je kleine vruchtjes verwijdert. Daarmee bereik je niet alleen dat de takken gespaard worden, maar ook dat de vruchten groter en beter van smaak worden.

Ingrid laat ons haar eigen appelbomen zien. Er staan onder andere Finkenwerder Prinzenapfel, Harberts Reinette, Lemoen en Oranje

De boom die een Notarisappel bleek te zijn.

De appel die gedetermineerd is als Notarisappel.

Reinette van Pomona, lekkere appels die ook goed te bewaren zijn en waar heerlijke appelsap van geperst kan worden. De naam van de renet, een driestammige struik, is nog steeds een vraagteken. Het is een ent van een onbekend maar heerlijk appeltje dat op het complex stond te verwijnen en door Lubbert Dijk geënt is. In de hoek staat een Lunterse Pippeling, als struikvorm.

Volgend jaar komen wij graag terug bij Ingrid om enkele nog onbekende rassen te determineren.

Tekst en foto's Marianne van Lienden

Bronnen

[https://nl.wikipedia.org/wiki/Piccardthof_\(volkstuincomplex\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Piccardthof_(volkstuincomplex))

https://nl.wikipedia.org/wiki/Jan_Hendrik_Herman_Piccardt

Tekst en foto's Marianne van Lienden

Historische vruchtbomen
Lubbert Dijk, Baggelveld 2, 9312 VE Terheijl
kwekerij "de Baggelhof"

- Historische fruitbomen
- Enten en oculeren op verzoek
- Levering van kleinfruit
- Flora inventarisatie
- Advisering:
  - aanleg boomgaard
  - natuurontwikkeling
  - erf inrichting
  - landschappelijke beplanting

Lubbert Dijk
Baggelveld 2
9312 VE Terheijl
Telefoon: 06-11518397
Email-adres: lubbert@baggelhof.nl

www.baggelhof.nl

Creatief Culinair

Winterse recepten met noten en peren

Oosterse kipfilet met sherry, gember, bosuitjes en walnoten

Voorgerecht voor 8 personen. Bereidingstijd circa 45 minuten. *Let op: marineren 1 nacht!*

Ingrediënten

- 100 g walnoten, gepeld
- 1 tl zout
- 50 g gemberwortel, in plakjes
- 1 ui in grove stukken gesneden
- 1 steranijs
- 4 kipfilets (met vel)
- 250 ml heel droge sherry
- Handvol shisoblaadjes, paars, gescheurd (smaakt licht bitter)
- 200 ml zonnebloem- of arachideolie
- 200 g bosui (7 tot 8) bosuitjes, fijngesneden
- Zout naar smaak
- 10 g bieslook, fijngeknipt
- 2 tl sesamololie

Bereiding

Rooster de walnoten in een droge koekenpan 2 tot 3 minuten op middelhoog vuur tot ze beginnen te geuren.

Breng intussen in een kleine pan 1 liter water met het zout, de plakjes gemberwortel, de bosui en steranijs aan de kook. Voeg de kipfilets toe, laat 3 minuten koken en leg dan de deksel op de pan en zet het vuur uit. Laat de kip afkoelen in het water.

Meng in een grote ovenschaal de droge sherry met de walnoten. Leg de kipfilets erbovenop en giet er 500 ml van het kookwater met de gemberplakjes op. Dek af, zet in de koelkast en laat de kip een nacht marineren. Maak de ui-olie door de olie met de bosui in een steelpan op laag vuur te verhitten. Laat langzaam opwarmen, totdat de ui begint te frituren (dan ontstaan er belletjes). Zet het vuur uit en voeg zout toe. Laat afkoelen, zeef de olie en roer de bieslook en geroosterde sesamolie erdoor.

Neem de volgende dag de kipfilets uit het bad en snijd deze diagonaal in dunne plakjes. Ja, met vel en al. Leg schuin op een bord en lepel er wat van de ui-olie overheen. Verdeel het shisoblad erover.

Serveer met rijst.

Het oorspronkelijke recept is van Bas Robben, foto Jeroen van der Spek. Bron: Delicious, <https://deliciousmagazine.nl/hoofdingredient/kip/dronken-kip-met-walnoten/>

Vlees met peren

Dit is een recept voor vet vlees met peren, bijvoorbeeld varkensvlees (karbonade) of spek. Dit gerecht is zoet door de peren en heeft het hartige en zoute karakter van vet vlees. Neem bijvoorbeeld de handpeer Conference. De stoofperen Gieser Wildeman, Ijsbout, Winterrietpeer en Valse Ijsbout moeten wat langer koken en daarom kunnen zij beter 20 minuten voorgekookt worden.

Ingrediënten

- 4 rijpe hand- of stoofperen
- 200 gram vet vlees
(bijvoorbeeld speklapjes of gerookt spek)
- 1 ui, fijngehakt
- 2 teentjes knoflook, fijngehakt
- 1 eetlepel olijfolie
- Zout en peper naar smaak
- Verse tijm of rozemarijn voor de smaak (optioneel)
- 250 ml bouillon (kippen- of groentebouillon)
- Citroensap

Bereiding

Schil de peren, snijd ze in kwarten en verwijder de klokhuizen. Besprenkel deze met wat citroensap om verkleuring te voorkomen.

Snijd het vlees in blokjes of reepjes.

Verhit de olijfolie in een grote pan op middelhoog vuur. Voeg de ui en knoflook toe en bak deze tot deze zacht zijn.

Voeg het vlees toe en bak het totdat het bruin is.

Voeg de peren toe en bak deze kort mee, zodat ze iets zachter worden.

Giet de bouillon in de pan en voeg de verse tijm of rozemarijn toe voor extra smaak.

Breng het geheel aan de kook, zet het vuur lager en laat het sudderen tot de peren zacht zijn en de smaken goed zijn vermengd. Dit duurt ongeveer 15 tot 20 minuten.

Breng op smaak met zout en peper naar wens.

Serveer het warm, bijvoorbeeld met aardappelpuree, rijst of vers brood. Geniet van je maaltijd!

Bron: boodschappen.nl

Gezond, lekker en vegetarisch

Zuurkool met walnoot en appel

Dit vegetarische recept is zowel hartig door de zuurkool als zoet mits u zoete appels verwerkt, bijvoorbeeld Zoete Ermgaard, Zoete Kroon of Zoete Pippeling of een modern ras, zoals Gala of Golden Delicious.

De hoeveelheden zijn gemakkelijk aan te passen aan het aantal personen.

Ingrediënten

- 130 gr zuurkool per persoon
- ± 100 gr appel per persoon (of naar wens ananas)
- 1/2 ui fijngesneden per twee personen
- 50 gr gehakte walnoten per persoon
- 2 eetlepels olijfolie (of naar wens: ganzevet)
- Zout en peper naar smaak
- 1 tl komijnzaad
- Kaneel naar smaak

Bereiding

Schil de appels (of de ananas), snijd ze in stukjes en verwijder de klokhuizen. Bestrooi deze met kaneel en laat dit intrekken in de vrucht.

Hak de walnoten in stukjes en rooster deze even (± 4-5 min.) in een droge koekenpan.

Snijd de zuurkool een beetje fijner.

Verhit de olijfolie in een koekenpan op middelhoog vuur. Voeg de ui, zuurkool en komijnzaad toe en bak deze op een lage temperatuur tot deze zacht zijn (± 10-12 minuten). Eventueel met een deksel op de pan.

Voeg het fruit toe en bak deze kort mee, zodat ze iets zachter worden.

Voeg de walnoten toe en meng het geheel.

Breng op smaak met zout en peper naar wens.

Serveer het warm, bijvoorbeeld met aardappelpuree.

Bron: Bert Koppe's keuken

Goud voor groen

- 🍏 Tuinontwerp
- 🍏 Tuinaanleg
- 🍏 Bestrating
- 🍏 Tuinonderhoud
- 🍏 Boomverzorging
- 🍏 Vijveraanleg
- 🍏 Houtbouw

Gespecialiseerd in:

- > Vele soorten fruitbomen
- > Erf- en landschapsbeplanting
- > Aanleg en onderhoud van boomgaarden en landschapstuinen

Bezoek www.tenelsen.nl voor meer informatie

Boomkwekerij ten Elsen

Wij kweken duurzaam met milieukeur en onder skal

Kempersdijk 50, 7161 RG Neede
0545 - 293 065 / 0612 - 239 168
info@tenelsen.nl
www.tenelsen.nl

HOVENIERS & BESTRATINGSBEDRIJF

H.W. Mollema BV

Tel. 0598 431135

www.hwmollema.nl

Vruchtboomkwekerij & Hoveniersbedrijf

Auke Kleefstra

- * BIO-fruitbomen en -kleinfruit
- * zeer uitgebreid sortiment & historische rassen
- * pomologisch onderzoek
- * vakkundig advies, aanplant en snoeiwerk

kwekerijadres: Boskwei 3 (Bosweg)
9262 SX Sumar
T: 0566-631588/06-50972593
E: arkleefstra@zonnet.nl

kwekerij- & postadres: Weaze 29
8495 HE Aldeboarn
T: 0566-631588/06-50972593
E: arkleefstra@zonnet.nl

Voor openingstijden en meer informatie:

WWW.VRUCHTBOOM.NL

VRUCHTBOMEN EN KLEINFRUIT

Biologisch - dynamische KWEKERIJ DE VROLIJKE NOOT

Oosterbuitenweg 2
8251 GH Wapserveen
tel. 0521 - 321 580
www.devrolijkenoot.nl

verkoop van november tot mei
op vrijdag en zaterdag van 9:00 tot 17:00 uur.
Overige dagen op afspraak

Roel Huistra
ecologisch hovenier

aanleg en onderhoud van boomgaarden en boerenerven

Zeerijp (GR) 06-13505045
rmhulstra@gmail.com

NPV website

NPV op FaceBook